

Kerekes Tamás

Idegen a síromban

A regényírásnak három szabálya van:
sajnos senki nem tudja, melyek azok.

(Somerset Maugham)

TARTALOM

Párizs mesél

A boldogság egy komoly arcú angyal

Bateau-Lavoir

Móricz sógora Nomádiában

Chanel szalonja

Párizsi mindennapok

Az első hun Párizsban

Párizsi alkoholrendelet

Párizsi bohémvilág

Felhasznált irodalom

Párizs mesél

A Montparnasse-ország ezerarcú birodalom: levitézlett politikusok, vakmerő újítók, lángeszű művészek, fásult tarhások, és kótyagos különcök lakták. (Bajomi Lázár Endre) Itt használták a vásárosok a Limonaire-orgonát, mely kiment ugyan a divatból, de a Pont-Neuf-nál, azaz a párizsi hídnál, ahol valaha a vásári komédiások és kuruzslók találkoztak, az egyszerű nép szívesen mulatott a feltalálójáról elnevezett kintornaszerű hangszer dallamaira. A negyedet meghatározó fehér gipszhomlokzatú házak többségét Utrillo festette. Az utcán gyakran lehetett látni idomított kecskéket és tudós kutyákat. A Szent-Jakab fű, melynek gyógyító hatást tulajdonítottak, itt talált gazdára. A negyedben nem létezett társadalmi elkülönülés. A házak előkelő második emeletén bankárok laktak, de a földszinten általában mosónők. A házakban még a hideg folyóvíz is ritka volt. A magukra valamit is adó emberek úgy gondolták, hogy a vasárnapi lábmosás elég engedmény a hidroterápiának. A világítást legtöbbször acetilénlámpa biztosította. A negyedben úttörőként elsőnek megtelepedett művész Chateaubriand volt, aki 1826-ban érkezett ide. Victor Hugo innen vette a Nyomorultak-hoz a népelet jeleneteit, Balzac itt írta a Szamárbőr-t. Itt élt Rimbaud a kommün után. Nem ágyon aludt, hanem az ágyrugókon, ápolatlan volt, pohár nagyságú vizeskorsója még soknak is bizonyult tisztálkodása számára. Henri Rousseau (a Vámos), a boszorkányinas, itt nyitott festő- és zeneakadémiát. A háza falán egyszerű felirat hirdette:

RAJZ-, FESTÉSZET-, ZENEOKTATÁS
KÍVÁNSÁGRA HÁZHOZ MEGYEK
MÉRSÉKELT ÁRAK

Alfred Jarry (Übü király) 10 frankért vett a Vámostól két képet. Paul Rosenberg 1918 után 10 000 frankot kínált neki a két képért.

Itt voltak a Párizsi Bérkocsitársaság istállói, a cég csak később tért át az automobilra. A negyedben iskolák is voltak. Roger Wild együtt ministrált a tanulmányi igazgató fiával, egy „felsőssel”, akit Charles de Gaulle-nak hívtak. 1904-ben de Gaulle tizennégy éves volt.

Itt szerkesztették a következő lapokat: Revue de Paris, Globe, Revue des Deux Mondes. „Azt mesélik, hogy a Montmartre Szent Dénesről kapta a nevét, akinek, tán hatszáz évvel ezelőtt, itt, a hegy lábánál nyisszantották le a fejét. A jámbor Dénes felkapta a földről, és felvitte a hegyre - innen ered a Mons Martyrum, a Mártírok hegye elnevezés. Negyedszázadokon át egyszerű kis falu volt, szélmalmaiban örölték a lisztet Párizs kenyéréhez. Am a folyvást terjeszkedő város hamarosan elért a dombokig, így a Montmartre is Párizs egyik városrésze lett. Az öreg szélmalmok hamarosan abbahagyták az őrlést, helyükön egyre-másra kabarék és táncos mulatók nyíltak, amelyek erkölcsstelen tréfákkal és botrányos kánkán-görlökkal szórakoztatták a nagyérdeműt. A művészek és költők, ezek a hosszú hajú, lázadó lelkű, szégyentelenül üzekedő bohémek pedig otthagyták korábbi fészkeiket, a Quartier Latint, a kis falu, no meg a pompás panoráma és az olcsó házbérek kedvéért.”

A Café Procope-ot csak néhány pislákoló olajmécsszel világították ki, mintha a tulajdonos nem akarná, hogy bárki is betaláljon. Egy pillanatra megállok a bejáratnál, engedem, hogy átjárjon a hely levegője, s beszívom a feketekávé erős illatát.

A helyet kicsivel több, mint kétszáz éve alapította egy szicíliai nemesember, bizonyos Francesco Procopio dei Coltelli; a helyet az irodalom és a politika óriásainak szellemei lengik be, akik történelmet leheltek a falaiba.

Procopio helyet adott a művészbereknek - íróknak, költőknek, filozófusoknak -, ahol békében és nyugalomban, kávé szürcsölgetve dolgozhattak, s így lett ez a legelső café Párizsban; a szó, bármily meglepő, franciául kávé jelent.

Abban a városban, ahol a kávéházak ragyogó fényekkel, zajos közönséggel és csillogással hívják fel magukra a figyelmet, a Procope továbbra is őrzi egy régi és sokkal előkelőbb kor visszafogott hangulatát. A Vidámság utcájába érkeztek a Bretagneból csoportosan érkező kokottok, sokan arra sem vettek fáradságot, hogy levegyék fejükről a hazai csipke főkötőt. Minden hazatérés egy vereség, mintha az új világ - ahonnan hazatér - mégsem bizonyult volna elég vonzónak, sikeresnek, végül is nem volt képes legyőzni az „otthont”. Párizs. (Sławomir Mrożek) Hogy mit jelenthetett a jazzkorszakban, a múlt század 20-as éveinek elveszett amerikai nemzedéke számára Párizs, az ma már csak olvasható Gertrude Stein, Scottie Fitzgerald, Ernest Hemingway és Fitzgerald felesége, Zelda regényeiből. Berlin a húszas-harmincas években szintén a mulatók, kabarék, félvilági szórakozóhelyek világa volt, mely vonzotta az angol deklasszált arisztokráciát és a fiatal amerikai értelmiségieket. Marcel Proust, aki ezer frankos borra valóiról volt híres, hajnalban a Grand Hotel portásától kölcsönkért 100 frankot. Majd visszacsúsztatta a portás zsebébe, ezekkel a szavakkal:

- Tartsa meg, úgyis magának kértem.

George Orwell később saját szórakozását a párizsi, majd londoni nyomorgásban találta meg. Párizsban majdnem meghal egy influenzarohamban, míg kórházban van, szobáját kirabolják. Azzal próbálkozik, hogy halat fogjon a Szajnában és galambot a Luxemburg kertben. Körüti padokon éjszakázik a hidegben, ahol még a karfa is belevág az ember húsába. A szűkölködésben töltött évekből önbizalmat és iránymutatást kapott. Túl rövid haját a Fleet Street egyik IRA-as anarchista fodrász segítségével formálta meg. 1933-ban vette fel a George Orwell nevet, és ettől fogva írásaiból élt. Első kötetét, a Csavargóként Párizsban, Londonban-t több kiadó elutasította, s az író annyira elkeseredett, hogy művéből már csak a gémkapcsokat akarta megtartani, de aztán 1933-ban egyszerre jelent meg Londonban és New Yorkban 1500 példányban, de már ugyanabban a hónapban újabb 1500 példányt kellett kinyomtatni. Könyvének egyik főhőse Jules, egy magyar pincér, akinek az a politikája, hogy olyan keveset dolgozik, amennyire az csak lehetséges. Ekkor vált szenvedélyévé, hogy képes legyen napi hat frankból megélni, s lyukas zokniját, ahol kilátszik a bőr: befesti. A két ország nyomorgóinak különbségét így látatja: Anglia a teaforraló és az állami munkaközvetítő hivatal hazája, Párizs a bisztró és a kulimunkáé.

A Montparnasse sikeréhez tartozott, hogy a főadóbérlőkről elnevezett városfalon kívül helyezkedett el, tehát igazi dorbézoló-hely lett, mert nem sújtotta a Párizsba szállított súlyos borvám. A nagyon olcsó színházak zöme itt épült fel, a jegyek ára átlagosan 9 sou volt. Fölléptek ripacsok és nyavalyatörösök is. De itt kezdte pályafutását Maurice Chevalier és Edith Piaf is. És a szimbolizmust is itt nevezték el, a névadás 1886-ban, Jean Moréas szimbolista manifestumában történt meg, Curnonsky jelenlétében, akihez a következő mondás fűzhető: „Nekem vasból van a gyomrom, ha vizet iszom, berozsdásodik.” Chagall tulajdonképp egy klinikában lakott, ahol az üres szobákat időnként vendégeknek adták ki, a folyosókon gyakran lehetett látni vérfoltos köpenyeket viselő sebészeket és guruló fémkocsin frissen műtött betegeket. Henry Miller avas zsírszagú, poloskás szobákban lakott itt. 1930-ban Henry Miller Párizsba költözött, maga mögött hagyva June Smith-szel kötött viharos házasságát és elkészült regényét, az akkor még Lovely Lesbians címen futó Kakasviadalt, amihez nagy reményeket fűzött. Hasonlóan Henry Miller más regényeihez, ez is erősen önéletrajzi vonatkozású. Felesége szenvedélyes viszonyba keveredett egy titokzatos nővel, Jean Kronsival és a szerelmi hármas összeköltözött. Mindhárman szélsőséges érzelműek és idegileg labilisak voltak: a hármas festett és írt, természetesen a legújabb irányzatok hatása alatt. Ekkor születek meg a Kakasviadal és a Ráktérítő c. regények alapjául szolgáló jegyzetek. Miller első publikált regénye a Ráktérítő lett, és a Kakasviadal feledésbe merült. A híres író már nem

foglalkozott ifjúkori zsenyéjével, hiszen elegendő mennyiségű regénye várt kiadásra. Így a mű csak tizenegy évvel halála után, 1991-ben jelent meg. A népszerű író 1976-ban kapott francia Becsületrendet, 1990-ben Henry és June címmel film is készült róla. Miller európai évei során az Elveszett Nemzedék emigráns avantgárdjainak fejévé nőtt. Párizsi regényének se formája, se iránya, dúsán áradva hömpölyögteti a művészalvilág roncsalakjait, iszákos, semmittevő, nyomorgó, szajhákat hajhászó csavargói, akik itt eszmélnek rá az amerikai álom szertefoszlására, a modern civilizáció kultúra- és életellenes következményeire. Egymásba kapaszkodnak, egymást élük-éltetik szesszel, szerelemmel, és bár a puritán polgár szemében erkölcsi fertőben hemperegnek, ők jól tudják, hogy életük minden mocskával együtt mérhetetlenül dúsabb, mint gépként robotoló és bőségben tengődő embertársaiké. Egyiptomban kitör a szuezi válság, Henry Miller Párizsban megjelenteti a Nyugodt napok Clichyben című könyvét, és elnevezi a fotós Brassait Párizs szemé-nek. Az itteni vendéglők dominócsatáit sokan megbámulták, közülük tartozott Trockij is. Blaise Cendrars itt ebédel utoljára együtt Apollinaire-rel, akit egy hét múlva elvitt a spanyolnátha. Zeng a katedrális roppant orgonája, így zenghetett 1822-ben is, mikor az akkori idők legnagyobb francia költője, Victor Hugo esküdött e falak közt örök hűséget Adèle Foucher-nak. (Az „örök hűség” tizenegy évig tartott; aztán Adélka felszarvazta Victort Sainte-Beuve-vel, a „legnagyobb francia költő” meg még abban az évben újabb „örök hűséget” esküdött. Ezúttal egy színésznőnek. De arra az esküvőre már nem a Sulpice-ben került sor, az tehát már egy más történet.) Lautrec-ot Montmartre éjszakai életébe Aristide Bruant költő és sanzonénekes vezette be, akit Lautrec oly sokszor megfestett fekete bársony öltönyében, nagy, vörös sáljával és széles karimájú kalapjában. Bruant a Mirliton nevű kabaréban énekelt, Lautrec ennek a bárnak festette egyik első plakátját. Azután a Moulin Rouge törzsvendége lett, a mulatót több képén megörökítette és számos plakátot is készített számára. A hetykén félrefordított arcú, ernyőkalapos Aristide Bruant nyakán a törülközőként rézsút átvett sál vöröse deleje szilaj dalainak vadonába. Ez a plakát merő kihívás, egy szabadabb magatartással teljes élet ígérete. A rajzpapír fehéren hagyott hátterén Toulouse-Lautrec kánkánt járó nőalakja édenbeli csalogat - oda, ahol a magasba rúgó lábán a fekete harisnya véget ér. Ez a plakát más, pezsdítőbb napok előlege. Huszadik századi plakátokon a nekünk szögezett és viselőjénél hatalmasabb lábbeli sarkán ott egy cég új gyártmánya vagy akár egy elrettentő politikai hatalom jelvénye. Ez a plakát torzítva figyelmeztet a lényegre, legyen az hasznos vagy elrettentő. 1905-ben egy irodalmi folyóirat megindításakor Paul Fort szerint 23 ezer meghívót küldtek széjjel, a világ minden tájára, felszólítva az írókat és művészeket, hogy jöjjenek a Montparnasse-ra, csatlakozzanak hozzájuk, és alakítsák meg közösen a művészet és az irodalom párizsi központját. A jövevényekkel együtt egy igazi rézbőrű indián, egy batáviai varázsló, egy hindu fakír és 120 kínai érkezett a monsi bányásziskola növendékeivel együtt. Itt volt a főhadiszállása az egyetlen nagy túlélő Moreas-nak, csodálták és rettegtek a mestert a fiatalabbak, aki ironikus tanácsokat osztogatott: „Támaszkodjatok az elvekre” - szónokolta - előbb-utóbb összeroppannak. Ő volt az, aki egy kávéházba betoppnva, megpillantván a sakkozó Lenint és Trockijt, így szólt, sarkon fordulván: „Nincs itten senki.” 1896-ban válik ismertté a szintén idejáró Alfred Jarry, amikor az Übü király bemutatója olyan parázs botrányt vált ki, mint hajdan az Hernani-é. A tájékozatlan közönség évtizedeken át csak mint a diákcsinnyekből lepárolt rémbohózat szerzőjét ismerte, holott nagyon tevékenyen dolgozott, egyre elhatalmasodó szeszfogyasztása ellenére is bőségesen ontotta tudós vagy humoros cikkeit, filozofáló dolgozatait, antik, keleti, okkult vagy címetani célzásokkal megtűzdelt, ál- és felhangok látszólagos diszharmoniajával, jelképek és allegóriák, szójátékok és tudálékos kifejezések buján burjánzó szövevényével csillogó vagy éppen terhes regényeit és színműveit. Kenyérkereseti okokból írt azonban szövegkönyveket is buffo-operettekhez. Arra is jutott ideje, hogy Coleridge, Stevenson meg Grabbe műveiből fordítson. Írásainak nem csekély része csak halála után jelent meg, mert nem nagyon akadt kiadó az elvontan sejtelmes, s olykor vaskosan parázna, rabelais-i vénájú, nehezen érthető műveire, melyek közül a legdúsabb a

szintén posztumusz A patafizikus Faustroll doktor tettei és nézetei (1911) című; a világirodalomban páratlan könyv, amelynek hőse, az elfajult, elmanósított Faust, aki hatvannyolc éves korában született, s egész életében megmaradt ilyen korúnak, és aki világ körüli csónakútra indul a - szárazföldön. Ebbe az „új-tudományos regénybe”, amelybe Jarry beleszötte a századvégi kutatások természettani, mennyiségtani és csillagászati újdonságait, úgyhogy a mű tulajdonképpen Pantagruel, Telemakhosz, Gulliver és Candide nyomdokain kiagyalt képzeletbeli utazás a jelképek tekervényes útjain, de egyúttal stílusparódia is, mert Faustroll valójában a művészet szigeteit látogatja meg, és fantasztikus Odüsszeiája mellesleg „így írtok ti” is.

1907. november 1-én halt meg. A gümőkóros eredetű agyhártyagyulladásban elhunyt író olyan hírességek kísérték utolsó útjára a Párizs déli peremén fekvő Bagneux városka temetőjébe, mint Valéry, Mirbeau, Renard, Léautaud. S bár Alfréd Vallette, a Mercure de France főszerkesztője, öt évre előre kifizette a sírhelyet, később nem újították fel idejében a bérletet. Az übüi, sőt karkai végzet jelképes beteljesedésével, földi maradványait kihantolták, és közös sírba dobták; de hogy az akasztófahumor is elnyerje illő jutalmát, a biciklisportot szerfelett kedvelő szerző sírjába egy kerékpárba tetemét helyezték...

1912-ben, Mallarmé után, Paul Fort lett a „költők fejedelme”, és e címet ötven évig birtokolta. A keddi napokon az egész irodalmi világ közösen élvezte az abszint, a Mandarin-citrom, a Picon curacao és az ánizslikőr erősebb változatait, mert a tejeskávé divatja csak később érkezett el. A mindig magával hordott flintával felfegyverkezett Alfred Jarry kerékpáron érkezett, egy alkalommal belelőtt a kávéház hatalmas tükrébe. „Most, hogy megtört a jég, csevegjünk” - fordult partneréhez. Idejárt Stuart Merrill, a szabad vers bajnoka, akit később a háború alatt megölt a bánat. Charles-Louis Philippe (azaz Stuart Merrill) első művei 1905 körül jelennek meg a Plume és a Bibliothèque de l'Association kiadásában. Akkor már irodalmi összeköttetéseket is keres. Megfordult Stéphane Mallarmé, az ünnepezt költő házában és a Café des Lilas művésztársaságot felkeresi. Írói és művészi körökben lassan-lassan kezdik már ismerni és Quatre histoires de pauvre amour című könyvével bizonyos feltűnést is kelt, de az elismerést csak első nagy regénye, a Bubu de Montparnasse hozza meg neki. A figyelem mindinkább ráirányul, Jehan Rictus (a montmartrei költőkirály, akit közönségünk Ady Endre gyönyörű fordításaiból ismer) elragadtatással nyilatkozik róla, André Gide (Wilde Oszkár volt barátja, a Mercure de France-isták felkapott regényírója) barátjává fogadja, sőt összeköttetésbe kerül Édouard Ducotéval, a fiatal írók lelkes és nemes szívű támogatójával is. De az elismerés, a teljes elismerés, csak a kávéházi művészasztalok körül hangzik el, a nyilvános kritika mélyen hallgat róla, vagy ha nagyritkán mégis megszólal, kifogásolja stílusa darabosságát, csiszolatlanságát (?) és műveltsége hiányosságait. Mi az oka ennek? Egyetlen oka van: Philippe nem csatlakozott egyik irodalmi klikkhez sem.

Itt üldögélt „Jules Laforgue (1860-1887) a modern »-izmusok« francia előfutárja, ábrándos és ironikus költő, fiatalon halt meg”, aki értett a tehetséges költők felfedezéséhez. A francia szimbolizmus vajúdó káoszában egy mindig feketébe öltözött, csendes fiatalember jelenik meg, szomorú mosollyal arcán: Jules Laforgue. Montevideóban született 1860-ban, ahová apja, aki francia tanár volt, kivándorolt. Az apa később áthozza gyermekeit Franciaországba s rokonok gondjaira bízta őket. A Pireneusok lábánál lévő kis Tarbes városkában végzi iskoláit Laforgue, távol szüleitől. Mikor végre 1876-ban az egész család visszajön Dél-Amerikából, Párizsban telepednek le. A szülők nemsokára egymásután meghalnak, testvérei a tarbes-i rokonokhoz mennek, Jules, a legidősebb fiú Párizsban marad. A nyomorgás szörnyű hónapjai következnek. Végre, kétségbeesésének tetőpontján fényes álláshoz jut: Augusztá német császárnő francia felolvasója lesz Paul Bourget segítségével. A nyomorúságból egyszerre az udvar ragyogásába csöppen, s Berlinben megismeri végre magányos ifjúságának vergődő platonikus sóvárgásai után a szerelem forrását egy titokzatos asszonyban, akit 1883. évi naplójában R. betűvel jelöl, s aki valószínűleg a császárnő környezetéhez tartozott. Itt találkozott végül élete

nagy, végzetes szerelmével: 1886-ban egy angol nyelvtanárnőtől vesz órákat s a következő évben feleségül veszi Miss Leah Lee-t. Londonba utaznak az esküvő után, az úton Laforgue meghűl, s mikor visszatérve Párizsban telepednek le, néhány hónap múlva, 1887 augusztus 20-án meghal. Felesége, aki ápolta, szintén beteg lesz és néhány hónap múlva követi a halálba.

Ez szinte szentimentálisan ható vég zárja le Laforgue rövid életét, amelyből a fejlődés évei különben is az irodalmi nyilvánosságtól távol, a lélek benső magányában zajlottak le. Körülményei messze vetik Párizs irodalmi mozgalmaitól, csak néhány barátjával folytatott levelezése képezi a kapcsolatot, de azért szakadatlanul dolgozik. Első verskötete a *Les Complaintes*, 1885-ben jelenik meg. A kritika elég hidegen fogadja. A következő évben két könyve jön egymásután: *Imitation de Notre-Dame la Lune* és *Le Concile féérique*. A novellák, amelyek a *Moralités Légendaires*-t alkotják, már csak halála után néhány hónappal jelennek meg, először a *La Vogue* és *La Revue Indépendante* folyóiratokban.

Laforgue költői oeuvre-je voltaképpen saját mély érzékenységének iróniába rejtése, s egyike a modern lélek legérdekesebb megnyilvánulásainak. Költői fejlődése egy új és egyéni művészet lázas keresését mutatja, s iróniájának szomorú pózain keresztül haláltusájában megtalálja végre igazi hangját.

A Laforgue-kultusz a szimbolisták kegyeletes hagyománya lett. Kiadták értékes feljegyzéseit, hátrahagyott verseit és iratait. Alig volt írókortársa, aki ne szentelt volna elismerő sorokat emlékének, s szinte csodálatos, hogy Franciaországban és külföldön egyaránt milyen nagy irodalom fejlődött ki alakja körül. Ez a fiatal ember, akit 27 éves korban ragadott el a sors, a szimbolizmus hőse és mártírja lesz, az új költőnemzedék egyik mestere. (Kovalovszky Miklós). A törzsközönségbe tartozott a katolizáló Paul Claudel is:

Claudelt 1886 karácsonyán a Notre Dame-ban „kegyelmi villámcsapás” érte, s ettől kezdve hitélete derűs, nyugodt volt. *Megtérésem* című, 1913-ban írt esszéjében kemény lelki küzdelemről vall, arról, hogy négy évig ellenállt a kegyelemnek: „Merem mondani, hogy szépen védekeztem, és hogy a harc lojális és teljes volt. Semmit sem mulasztottam el. Minden eszközt felhasználtam, és egymás után el kellett hagynom azokat a fegyvereket, amelyek semmire sem szolgáltak. Létem nagy krízise volt ez, a szellemnek az az agóniája, amelyről Arthur Rimbaud ezt mondta: A lelki küzdelem éppoly brutális, mint az emberek közötti harc! Kemény Éjszaka!” Az itt sűrűn tartózkodó Verhaeren szintén különc volt. Lelkes sportember volt, és 1896-ban a legelső olimpián ő lett az evezés világbajnoka. 27 éves korában jelent meg első verseskötete, a „Melegházi virág”. 1940-ben, amikor Hitler hadai elárasztották előbb Belgiumot, majd Franciaországot, a már 80. évén is túl lévő, régóta világhírű, régen Nobel-díjas, óriás jövedelmű író az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. Ott kezdte el utolsó jelentékeny művét, az önéletrajzi jellegű „Kék buborék”-okat. Amikor a háború végén hazaköltözhetett Nizzába, folytatta és lankadatlanul írta ezt a nagyon érdekes prózát. Nem sokkal halála előtt fejezte be, és halála után néhány héttel, 1949-ben jelent meg. Ugyanolyan mozgalmas, friss fogalmazás, mint ifjúkora óta minden műve. Soha nem volt komolyan beteg, soha nem lankadt, szakadatlanul voltak szerelmi és sportsikerei. Nem csoda, hogy oly sokan irigyelték. (Hegedűs Géza)

1912-től kezdve a költőket kiszorították a festők. Braque, Bonnard, Leger, Derain, Modigliani, André Salmon, Beatrice Hastings.

A huszadik század elején Párizs a művészek Mekkájának számított, amely a mozgalmas és színes éjszakai életet élő legkülönbözőbb alkotók gyűjtőhelye volt. Állandó főhadiszállásuknak a La Rotonde kávéház számított. Modigliani és Pablo Picasso köztudottan nem voltak kebelbarátok. Bár mindketten a szinte kizárólag a külhonból összesereglett festők és szobrászok által „vitt” párizsi iskola (*École de Paris*) tagjai voltak. (Csak az íze kedvéért: ebbe a körbe sorolhatók még többek között Juan Gris, Julius Mordecai Pincas, Marc Chagall, Moïse Kisling, Chaim Soutine is.)

A boldogság egy komoly arcú angyal

Amedeo Modigliani nem volt hajlandó beállni a két legnagyobb mester, Picasso és Matisse táborába, ezzel a döntésével lényegében sikertelenségre és ismeretlenségre ítélte magát. Picassóval történő kölcsönös szurkálódásukra jó példa, hogy az olasz egyszer ezt kérdezte a kubizmus atyjától: „Picasso, mondd, hogyan szeretkezel egy kockával?”. Mindenesetre egészen biztosan nagy hatással voltak egymásra. A folyamatos rivalizálásból áradó feszültség valószínűleg pozitív hatással lehetett alkotókedvüknek. Egy legenda szerint Pablo Picasso halálos ágyán Modigliani nevét suttogta... Valamikor a háború elején vette kezdetét egyik romantikusan kezdődő, de csúnyán véget érő kapcsolata a nála 5 évvel idősebb, dél-afrikai írónővel, Beatrice Hastings-szel, aki anyagilag is támogatta az olasz művészt. Kapcsolatukat nagy partik jellemezték, ahol nem éppen az alkoholmentesség volt a jelszó. Egy zavaros eset vetett véget a nagy lamúrnak: Modigliani állítólag konkrétan kidobta Beatrice-t az ablakon. Talán érthető okokból, szerelmük ezután véget ért. (hír.ma)

Párizs később is a lázadásszimbóluma lett: Egy francia, fiatal láncdohányos egyetemista hatvan-nyolcban tüzet kért a nanterre-i egyetem uszodájának avatásán a minisztertől. Daniel Cohn-Bendit provokációjára büntetés várt. Kicsapták. Állítólag megkérdezte a minisztertől, hogy a fiatalokról szóló hivatalos fehér könyvében a minisztérium nem említette a szexuális problémákat.

A miniszter azt válaszolta, hogy „ha nem bír magával, miért nem ugrik a hideg vízbe?”

A jelenetnél jelen lévő Timur Link esküszik rá, hogy a beszélgetés a következőképpen zajlott:

A diák kérdése: „Miniszter úr, miért nem engedélyezik az egyetemeken a koedukált kollégiumokat?”

- „Hűtse le magát, fiatalember!” - hangzott a rapid válasz.

- „Ha maga impotens, attól még hagyhatna bennünket ba..ni” válaszolta az a diák, akiből a frankfurti választások alkalmával Európai Néppárti képviselő lett, aki a Zöldek csoportját képviseli a mai napig. Daniel Cohn-Bendit, akit a legendás időben csak Vörös Dany-ként emlegettek.

A hatvanas évek forradalma Kelet-Európában hatvannégyben kezdődött. Hruscsov ellen fellépett Brezsnyev, és ezerkilencszázhatvannégyben leváltotta. Ugyanakkor a csehszlovák gazdaságban katasztrofális fordulat következett be, éveken keresztül borzalmas helyzetben élt az ország. A kormány elrendelte a „húsmentes csütörtöket” A bizonytalan állami támogatás és az állampolgárok támogatása miatt azonban enyhíteni kellett a rendőrállam szigorán. A cenzúra lazább lett, a művészek, írók, filmesek nagyobb szabadságot kaptak és néhány nyugati utat is engedélyeztek filmrendezőknél.

Szlovákia azonban ennek ellenére elnyomásban élt. A Tvar nevű irodalmi magazint be-szüntették. Megvoltak a határai annak, hogy mit lehetett leírni, mondani. A csehszlovákokat azonban nagyon boldoggá tette ez a kis szabadság is, amit kaptak. Mivel már nem voltak teljesen elvágva a Nyugattól, a cseh fiatalok rögtön beugrottak a nyugati kultúrába, „Texas-skit”-farmernadrágot kezdtek viselni, klubokba jártak, hogy „big beatet” hallgassanak, ahogy ők nevezték, rock and rollt. Prágában több hosszú hajú, szakállas, több farmeros-szandálos fiatal járkált, mint bárhol másutt Közép Európában. Gyülekezett a loncsos hajú lázadó fiatalság Csehszlovákia szívében, vagy tán még az ötvenes évek lázadói? 1965 május elsején, amikor a kommunista világ többi része a munkáshatalmat ünnepelte, a prágai fiatalok királya

koronázták nemzedékük szimbolikus figuráját, a hosszú hajú, szakállas beatniket, Allan Ginsberget, a Beatköltőt, akiből így lett a verseiben megörökített Kral Majales, Május Királya.

„Omm” - kántálta a zsidóból lett buddhista, aki még akkor is az új, izgalmas nyugati világ megtestesítője volt, sok prágai fiatal számára, amikor áttért a keleti vallásra. Koronázási beszéde alatt kis cintányérokat ütögetve énekelt egy buddhista himnusz. Pár napig követte őt a titkosrendőrség a belváros sötét, díszes utcáin, majd deportálták. Ki kit rázott fel ezekben az években? A piaci nagyhatalmak a fogyasztói létet tagadó álmodókat? Kelet a Nyugatot, az új idollokkal, a Maókkal, a Guevarákkal? Vagy a nyugat a gúzsba kötött keletet, a zenében exportált szabadságmámmorral? ‘68-ban az embereknek elégük lett abból, ami a maguk világában nyomasztotta őket: az unalmas konformizmusból, a szovjethatalomból, az államosított terrorból, vagy a háborúból, és mindenütt minden hatalmaskodásból. A legendás évben tanultam meg tisztelni Che Guevara, Daniel Cohn-Bendit, Rudi Dutschke nevét és könnybe lábadt a szemem, mikor megtudtam, hogy Che gerillái a bolíviai hegyekben a saját vizeletüket itták hónapokig. Miért? A világforradalomért? Ez évben a Földön elszabadult a lázadás szelleme, és rögtön az erőszaké, magyarázza a kiadó. A lázadást nyílt agresszióval válaszolta meg minden hatalom: szabadságharcukban megtizedelődött népek, véresre vert tüntetők, meggyilkolt lázadók, merénylet áldozataivá vált emberjogi vezetők és reformpolitikusok. Emléktáblák szegélyezik útjukat. Ám az USA elnöke és a Kreml ura is riadtan memorizálta addig ismeretlen, hosszú hajú, szelíd tekintetű, álmodozó diák nevét. De az erőszak ellenére, feketék, nők, diákok, fegyverrel megtámadott vagy hatalmi sakkban tartott kis nemzetek álltak ki magukért - amint a történelem, később megmutatta, nemhiába.

Mindezt kivételesen progresszív szellemi élet kísérte, és aktív, sokszavú, beavatkozó művészet: hangos viták, filozófiai divatok, sokkoló drámák, társadalomkritikus költészet, kultfilmek és mágikus dalok. A kor idolkai, főleg az új baloldal választott hősei közt rengeteg a mitologizált alak, s tárgyi kultúrájában is sok a könnyen beazonosítható és karikírozható elem. Ám ‘68 mégsem olvad fel a kedélyesen ironikus retro külsődleges megközelítésében.

1968 után a Földön élni már nem ugyanazt jelenti, mint előtte. A nagy jelentőségű év több tekintetben is a jelen megértésének kulcsa lehet: legyen szó fiatalságról, zenéről, világpolitikáról, háborúról, médiáról vagy a gazdaságról, sok mindenben járult hozzá világunk jelenkori képéhez. A kötet az amerikai Civil Rights Movement kezdeményezésétől kezdve a Haight-Ashbury ellenkultúra megnyilatkozásain keresztül kitér a hollandiai, és japán tiltakozó mozgalmakra is, amelyekről - véleményem szerint - magyar nyelven most olvashatunk először.

A kassai születésű művészt, Fiedlert Miró karolta fel: 1948-ban képzőművészeti ösztöndíjjal Párizsba utazott, még ugyanebben az évben a Galerie du Haut-Pavéban Fiedler első önálló párizsi kiállítása került megrendezésre. 1949 tavaszán tagja lett az egyik legnagyobb francia művészeti egyesületnek, az Union d’Arts Plastiques-nek.

Joan Miró egy kis párizsi galéria kirakatában pillantotta meg először Fiedler (a kassai születésű művész) vásznait. Miró mutatta be Fiedlert Alexander Caldernek, Marc Chagallnak, Alberto Giacomettinek, Georges Braque-nak, velük való kapcsolat hatására véglegesen az absztrakt művészet felé fordult, ők az utánpótlás legifjabb tehetségét látták Fiedlerben. A kor meghatározó új áramlatai rabul ejtették, s nem engedték, hogy hazatérjen Magyarországra. Párizsban művészbarátai egy kis garzonban szállásolták el. Miró több éven át megosztotta vele a saját műtermét, ahol rengeteg izgalmas időt töltöttek együtt. Miró korán felismerte Fiedler tehetségének sajátos hármasságát - biztos technikai tudását, újításra törekvő szellemiségét és a játékos anyaghasználatát. Miró Fiedlert „a fények festőjének” nevezte. Az emigráció első éveiben abba a valóságba menekült, amelyet maga alkotott a festészet segítségével. Fiedler nagy lelkesedéssel vetette bele magát az új technikák felfedezésébe. Hamarosan Fiedler egy sajátos stílust alakított ki, amely egyúttal a kézjegyévé vált - ez a fény és az

árnyék játékanak végtelen lehetőségét engedte meg. Sajátos strukturális komplexitás uralja Fiedler vásznait, az anyag denzitása, tömörsége, egy vég nélküli ritmust teremt egy puszta felületen. 1951-ben Giacometti és Vaszilij Kandinszkij munkáiból kollektív kiállítás került megrendezésre a Galerie Maeghtnél. Ebből az alkalomból olyan új tehetségek is bemutatásra kerültek, mint Eduardo Chillida, François Fiedler, Ellsworth Kelly, Pierre Tal-Coat és Saul Steinberg.

A háború négy éve után Paul Fort hiába akarta felújítani összejöveteleit, a bal parton már a szürrealizmus és a dadaizmus rakoncátlankodott. Paul-Napoléon Roinard estjén, az anarchista költő bámulatára ezer frankot érő berendezést törtek össze a vendégek. Itt jelentkezik Braque, 1910-1911-ben monokróm képeket fest, és ő vezeti be először a nyomtatott betű applikálását is, s az ő festményein jelenik meg a modern művészetben oly gyakori motívum a zeneszerszám ábrázolása. Paul Fort a francia költők királyává lett. Verlaine-t kivéve, a Leconte de Lisle utáni költői királyok mind olyan emberek (Mallarmé, Dierx, P. Fort), kiket a külföld nemigen ismer. A Notre-Dames des Champs utcában lakott Hemingway. A Vándorünnep az író posztumusz kötete, melyben ifjúkora egyik nagy élményét, az „elveszett nemzedék” húszas évekbeli Párizsát idézi fel. A laza visszaemlékezés-fűzér feleleveníti a feledhetetlen város hangulatát, a dohányfüstben pácolódó Café des Amateurs jellegzetes bűzét, a lovas tartálykocsik dübörgését, a hazafelé vezető út kis üzleteit, kereskedőit, újságárusait, a hotelt, ahol Verlaine meghalt, s amelynek legfelső emeletén maga az író lakott és dolgozott. „Enyém egész Párizs, de én a füzetemé meg a ceruzámé vagyok” - írja Hemingway. A későbbi világsikerű könyvek alkotója feldolgozandó nyersanyagként szemléli az őt körülvevő világot, az „amerikai kolónia” figuráit, kiváló portrékat rajzolva többek közt Gertrude Steinről, Ezra Poundról, Ford Madox Fordról, s kiváltképp Scott Fitzgeraldról. Hadley Richardson halk szavú, huszonnyolc éves nő, aki már-már lemond arról, hogy valaha is szerelmes és boldog lehet, amikor 1920-ban Chicagóban megismerkedik Ernest Hemingway-jel.

Rabul ejti a jóképű fiatal férfi lobbanékony természete és szenvedélyes vágya, hogy íróvá váljon. A rövid udvarlást és a gyors házasságkötést követően hajóra szállnak Párizs felé, és hamarosan az ott élő amerikaiak - köztük Gertrude Stein, Ezra Pound, F. Scott és Zelda Fitzgerald - színes és szeszélyes társaságának ünnepelt párja lesz belőlük.

A kávéházak szabados erkölcsű világa azonban ellentétben áll a család és a monogámia hagyományos értékeivel. Hadley féltékenységgel és önbizalomhiánnyal viaskodik, Ernest pedig ígéretes írói karrierjének elindításán fáradozik. Párizs tele van csábítással, és a házaspárnak szembesülnie kell a veszéllyel: Hemingway árulása az irodalomtörténet egyik legszebb szerelmének végét jelentheti.

„Párizs örök, s azok emlékezete, akik ott éltek, más, mint bárki másé. Újra meg újra visszatértünk, bárholnan, bármennyit változott is Párizs, és bármilyen nehéz - vagy könnyű - volt odajutnunk. Érdemes volt visszatérnünk, mindig busásan visszakaptuk, amit magunkkal vittünk. Valamikor réges-régen, amikor még nagyon szegények voltunk és nagyon boldogok, ilyen volt Párizs.” (Hemingway)

Hadley és Ernest az akkor még szerény latin negyedben éltek, és a Szajna bal partján élő művészek köréhez tartoztak. Ezekben a körökben nem volt ritka a nyitott házasság, a szeretők sok esetben egy fedél alatt éltek a feleségekkel. A könnyed csevegés, a feneketlen whiskys poharak, az újabb és újabb palack borok elfogadottnak számítottak a pezsgő társasági életben.

Az alkalmazkodó és nem kifejezetten modern gondolkodású Hadley kezdetben jól kiegészítette a rapszodikus, tehetséges és egocentrikus Ernestet, akinek olyan nőre volt szüksége, aki töretlenül támogatja őt mindenben. Hadley pedig nagylelkű szeretőként minden személyes

ambícióját feláldozta Ernest kedvéért, hiszen teljes szívéből szerette őt, kitartóan lelkesítette, és hitt abban, hogy a siker előbb-utóbb utoléri. Barátja, F. Scott Fitzgerald mondta egyszer: Hemingway akárhányszor alkot egy nagy művet, elfogyaszt egy feleséget. Mellé pedig jó néhány szeretőt. Hemingway feladta tudósítói posztját a Toronto Star-nál, mert szabad, független író akart lenni. Szegények voltak, olykor előfordult, hogy ebédre galambot fogtak maguknak a Luxembourg-kertben, és kisfiuk babakocsijába rejtették. Bérkiegészítésként Hemingway profi bokszolók edzőpartnere lett, ha talpon kibírta, a menetekért 20 frankot kapott.

Akkoriban Párizsban gyülekezett az irodalmi és művészeti elit, ebbe csöppent bele Hemingway: barátja volt Fitzgerald, Ezra Pound, Gertrude Stein, James Joyce és Picasso. Hadley legtöbbször feleségekkel ült egy sarokban, míg a szoba másik felében szikráztak a művészelmé. Ő nem rendelkezett Zelda Fitzgerald különös, toxikus hatalmával - inkább Ernest jó barátja és szövetségese akart lenni. Hiányzott belőle az az éhség és ravaszság, amelyet az őt körülvevő lányokban látott. Gyakran arra gondolt, nem tud velük lépést tartani, és miután anya lett, aggodalma csak nőttön-nőtt, hogy elcsavarják Ernest fejét.

Házasságukon akkor esett az első repedés, amikor Hadley a vonaton felejtette azt a bőröndöt, amelyben Hemingway összes addigi írása volt. Nem szándékosan hagyta el, ahogyan azt néhány Hemingway-biográfus állítja, de az eset rámutatott egy jövátelhetetlen jellemvonásra. Ernest megingathatatlan hűséget és megbízhatóságot várt el, és ettől elbizonytalanodott. Honnan tudhatná ezek után, hogy Hadley megérti, mennyire fontos számára az írás. Hemingwaynek elsősorban arra volt szüksége, hogy a nők támogassák.

Ernestnek azonban idővel ennél többre volt szüksége, és ekkor tűnt fel Pauline Pfeiffer... Hadley küszködött a szerelmi háromszög nyomán kialakult ellentmondásos, fájdalmas helyzettel, de végül be kellett látnia, hogy nem harcolhat egy olyan szerelemért, amely már elmúlt.

„...bár pusztultam volna el, mielőtt rajta kívül másba beleszerettem.” - Ernest Hemingway szenvedélyes és drámai sorait első feleségéről, Hadley Richardsonról írta, aki visszahúzódó asszonyként őrizte az író emlékét élete végéig.

„Vannak férfiak, akik szeretik a magányt, de Ernest nem ilyen volt.” S ki tudná jobban, mint első felesége, Elizabeth Hadley Richardson, milyen volt Ernest Hemingway? Talán az őt követő asszonyok? A kalandvágyban résztvevő sors- és íróársak? Az örök társ: az alkohol? A féltékenységgel és önbizalomhiánnyal küszködő Hadley és az ígéretes karrier előtt álló, ambiciózus író viharos kapcsolatán keresztül bepillantást nyerhetünk a 20-as évekbeli Párizs szabados erkölcsű, csábítással teli világába.

„Ha egyedül volt, túl sokat ivott, az italtól nem tudott aludni, és ha nem aludt, megszólaltak benne a rossz hangok, és a mélyből előtörték a rossz gondolatok, és még többet ivott, hogy megpróbálja elhallgattatni őket. Bár nem ismerte be, tudtam, szenved amiatt, hogy mély fájdalmat okozott nekem ezzel a viszonyal. Nekem pedig fájt a tudat, hogy ő szenved. Így kuszálja össze az embert a szerelem. Most is szerettem őt, és továbbra is úgy éreztem, gondoskodni akarok róla - ugyanakkor nem kellett sietnem. Én is szenvedtem, és senki nem sietett hozzám.”

Hadley halk szavú, huszonnyolc éves nő, aki már-már lemond arról, hogy valaha is szerelmes és boldog lehet, amikor 1920-ban Chicagóban megismerkedik Ernest Hemingway-jel. Rabul ejti a jóképű fiatal férfi lobbanékony természete és szenvedélyes vágya, hogy íróvá váljon. A rövid udvarlást és a gyors házasságkötést követően hajóra szállnak Párizs felé, és hamarosan az ott élő amerikaiak Ezra Pound, F. Scott és Zelda Fitzgerald - színes és szeszélyes társaságának ünnepelt párja lesz belőlük.

A kávéházak szabados erkölcsű világa azonban ellentétben áll a család és a monogámia hagyományos értékeivel. Hadley féltékenységgel és önbizalomhiánnyal viaskodik, Ernest pedig ígéretes írói karrierjének elindításán fáradozik. Párizs tele van csábítással, és a házaspárnak szembesülnie kell a veszéllyel: Hemingway árulása az irodalomtörténet egyik legszebb szerelmének végét jelentheti.

„Milyen hihetetlenül naivak voltunk mindketten azon az estén. Szorosan kapaszkodtunk egymásba, betarthatatlan ígéreteket tettünk, amelyeket nem lett volna szabad hangosan kimondanunk. Néha ilyen a szerelem. Már akkor jobban szerettem őt, mint addigi életem során bárkit vagy bármit. Tudtam, hogy feltétlen szüksége van rám, és azt akartam, hogy ez örökké így legyen.” (cultura.hu)

A Vándorünnep az író posztumusz kötete, melyben ifjúkora egyik nagy élményét, az „elvesztett nemzedék” húszas évekbeli Párizsát idézi fel. A laza visszaemlékezés-füzér feleleveníti a feledhetetlen város hangulatát, a dohányfüstben pácolódó Café des Amateurs jellegzetes bűzét, a lovas tartálykocsik dübörgését, a hazafelé vezető út kis üzleteit, kereskedőit, újságárúseit, a hotelt, ahol Verlaine meghalt, s amelynek legfelső emeletén maga az író lakott és dolgozott. „Enyém egész Párizs, de én a füzetemé meg a ceruzámé vagyok” Hemingway meg is említette az egyik párbeszédben, hogy nem bízik az olyan emberben, aki még soha nem ázott el - írja Hemingway. A későbbi világsikerű könyvek alkotója feldolgozandó nyersanyagként szemléli az őt körülvevő világot, az „amerikai kolónia” figuráit, kiváló portrékat rajzolva többek közt Gertrude Steinről, Ezra Poundról, Ford Max Fordról, s kiváltképp Scott Fitzgeraldról. Sean Hemingway azokat a kéziratokat rendezte újra egy kötetbe, amelyek nagyapja Párizsban töltött éveiről szólnak. Az újraserkesztésnél igyekeztek hűek maradni az eredeti szöveghez. A végeredmény állítólag jobb lenyomata lett Hemingway munkájának, mint az a kötet, ami az író halála után három évvel, Vándorünnep címmel jelent meg. Ernest Hemingway 1920-as évekbeli párizsi visszaemlékezéseiből készült memoárt 1964-ben, Hemingway negyedik felesége adta ki. Az író fia, Patrick Hemingway szerint azonban az akkori kiadásba sok olyan dolog is belekerült, amit nem is Hemingway írt. Az előszó, a befejezés és a cím sem volt még készen akkor, mikor az író meghalt. Ráadásul az első kiadásból sok minden ki is maradt, amiket Sean Hemingway új kötete már tartalmaz. Ugyan az új kiadás egy nyersebb verzió, egy befejezetlen munka, mégis jobban tükrözi Hemingway eredeti elgondolásait, és olvashatóbb is, mint a '64-es változat - állítja Patrick Hemingway.

Fontos a szerepe Kurt Schwittersnek: különböző hulladékokból összeállított assemblage-ok (Schwitters műveihöz felhasznált: autóbusz- és villamosjegyet, sajtupapírt, spárgát, szivarcsikket, szalagokat, konfettiket, tollakat, szalmaszálakat, cipőtálpot, nadrággombot stb.) 1919-ben fedezte fel az assemblage forradalmi módszerét. A véletlenszerűen létrehozott művek egyik legkövetkezetesebb készítője. Schwitters mindent felhasznált: fa- és vasdarabkákat, szövetdarabokat, borítékok részeit, kárpitfoszlányokat, tyúktollat, villamosjegyet, postabélyeget, szöveget, kartont, követ, bőrt és így tovább. Nem úgy alkalmazta ezeket az elemeket, mint a kubisták vagy a futuristák, akik általában csak egy bizonyos részben használták fel némelyiket a képen, s akkor is a szín vagy a kompozíció építette be őket. Schwitters „művei” akkor szüntek meg dadaisták lenni, amikor a kubista és az absztrakt képpel kezdett vetélkedni, vagyis amikor produktumainak „esztétikai” értéket akart adni, s a korábbi dadaista intuíciót akadémikus jelrendszerre alakította át: az ismétlés azonban a Dada halála. Nála a kollázs egy metamorfózison ment keresztül. Először ábrázoló motívumokként, majd absztrakt jelekként szerepelnek. Feszültség alakul így ki a tárgy és az absztrakció között, mivel a tárgynak megmarad az utaló jellege. Kompozíciói aprólékosan kidolgozottak, Szent-Ferencei szeretetet sugároznak, melyben az isten mindenhol jelen van, még a legalantasabb tárgyban is. Sokan

úgy jellemzik, hogy a hulladéokra vetett anyagdarabkák megdicsőülnek. Így leszámol a művészet szakrális voltával. A tárgyműveknél mindenből minden lehetséges.

Gertrude Stein nemcsak szemtanúja volt, hanem hivatalos krónikása is lett az európai modernizmus heroikus éveinek - bár inkább csak annak a harcnak, amit Párizsban vívtak érte. Az amerikai köztudatba, mint említettük, mindez 1933-ban került, amikor népszerű stílusban megírt sikerkönyvében (Alice B. Toklas életrajza) saját írói és művészetpártolói mítoszának építését úgyesen összekötötte a párizsi századelő avantgárd művészetének népszerűsítésével.

A könyvnek egyes kritikusok szerint azért volt óriási sikere, mert egy háziasszony megjátszott naivitásával láttatta az olvasókkal a művészet és a művészek „isteni küldetését”, különösen Picassót. (artmagazin)

Robert Delaunay a feleségével, Sonia-val járt a negyedbe. Delaunay orfikus kubista. Az orfizmus fogalma akkor született meg, amikor Guillaume Apollinaire a berlini Der Sturm Galériában 1913. februári előadásában ezt a kifejezést először használta. Apollinaire, a Delaunay házaspár barátja poétikus értelmezést adott az általa megnevezett, a Delaunay-k által képviselt festői áramlatnak: Delaunay azt gondolta, hogy ha egy egyszerű szín valóban meghatározza saját komplementer színét, akkor azt nem a fény megtörésével, hanem a prizma minden színének együttes életre keltésével éri el. „Ezt az irányzatot orfizmusnak lehet nevezni.” Amilyen egyértelmű Apollinaire meghatározása, annyira meglepő, hogy milyen sok művészre terjeszti ki annak érvényességét. Ide tartozik Robert és Sonia Delaunay, Marcel Duchamp, Fernand Léger, Francis Picabia művészete, Vaszilij Kandinszkij, Franz Marc, sőt még a futuristák is. „Szeretem a fiatal festők munkáit, mert mindenekelőtt a fényt szeretem” - mondja Apollinaire. Valójában ez az új festészet egyszerre bukkant fel számos európai országban: Németországban, Olaszországban, de elsősorban Oroszországban és Franciaországban. Úgy tűnik, hogy ennek a „fényfestészet”-nek a születésénél többen bábáskodtak: Kupka, Larionov, Delaunay. Noha Kupka és Delaunay más-más úton jártak, mégis tudtak egymás kutatásairól. Az egymással rivalizáló két művész életműve 1913-ra kiteljesedik, de azután egészen eltérő módon bontakozik tovább. Kupka számára a miszticizmus jelent mind többet és többet, míg Delaunay festészetének hangsúlyosan színes és dekoratív jellegzetességeit fejleszti tovább.

Művein a deformáció - mint dinamikus kifejezési mód - a színek egy látványon belüli ritmikus váltakozásához kapcsolódott, amely töréseivel, zaklatott vonalaival az expresszív művészet legnépszerűbb modelljévé vált, és főként Németországban, egészen az 1920-as évek végéig nagy hatást gyakorolt a többi festőre. 1912-es „Párizs városa” című képén már ismét a fény és a szín foglalkoztatta. A képet a Salon des Indépendants-on állította ki, és Guillaume Apollinaire a Szalon legjelentősebb művének nevezte. Nevezetes, szinte stílussteremtő műve ugyanebből az évből az „Ablakok”, amelyen a ritmikusan felrakott színek adnak sajátos dinamizmust a képnek. Apollinaire ennek hatására írta Ablakok c. versét, amelyet Delaunay-nak ajánlott.

Végül is unod e régi világot csupa rom

Ó pásztorlány Eiffel-torony a hidak nyája béget e hajnalon

Görög és római ókorban éltél s ebből elég ma néked

A gépkocsik is ódonak zörögve futnak itt elébed

Csupán a vallás az maradt csak máig új s el nem avúl soha

S oly egyszerű akár a repülők terén a gépek csarnoka

Európában csak te nem vagy antik ó kereszténység s hiába
 A legmodernebb európai te vagy X. Pius pápa
 S téged akit az ablakok figyelnek visszatart a szégyen hogy bemenj
 Ma reggel egy templomba csöndesen s ott gyónni térdepelj
 Katalógust prospektust olvasol s plakátokat mind hangosan dalolnak itt
 Imé a költészet ma reggel és prózának vedd az árusok hírlapjait
 És itt a sok füzet mind bűnügyi kalanddal van teli 25 centime-ért
 Nagy emberek arcképe bong s ezer cím döngicsél
 Egy szép utcát láttam ép ma reggel de nevét már elfeledtem én
 Új volt a fényben fényes és kürtként harsant felém
 Igazgatók s munkások sora s a sok szép gyors- és gépirólány
 Hétfő reggeltől szombat estig négyszer is naponta erre járt
 Háromszor bűg fel reggel itt a vad szirénahang
 Délután meg csaholni kezd egy megdühödött harang
 A sok sok hirdetmény a tarka táblák és egy fontos
 Vad cégér a falon papagájmódra jajgat és rikoltoz
 Oly bájos utca ez műhely van benne s gyár is
 A Rue Aumont-Thiéville és az Avenue des Ternes között ringatja rejti Páris

 Imé az ifjú utca és te nem vagy más csak egy fiúcska még
 Anyád öltöztet és ruhád fehér és égi kék
 Nagyon jámbor vagy és legrégibb pajtásod René Dalize is már imákat áhít
 S nem vágytok mást csupán a szentegyház csodáit
 Kilenc óra a gáz tompítva kéken ég a hálótermen át kisurrantok ti ketten
 És a kollégium kis templomában térdepeltek hajnalig meredten
 Míg az imádandó ametiszt mélység forog tündökölve
 Krisztus dicsfénye az s forog lobogva mindörökre
 Liliom ő lelkünkben ápolt hófehér
 És rőthajú fáklya melyet nem fojthat el a szél
 Ez a fájdalmas szűz hamvaspiros és sápatag fia
 Ez a csodás imákat bőven termő égi fa
 Ez az öröklét és a becsület kettős bitója itt
 Ez a hatágú csillag égi sápadt

 Ez az Isten ki meghal pénteken s feltámad majd vasárnap
 Ez a Krisztus ki égbe száll ahogy a pilóta még soha
 A világ magassági versenyének ő a bajnoka

 Örök pupilla Krisztus
 A századok húsz pillantása érti örzi már
 S madárrá változik e század és akárcsak Jézus égre száll
 Az ördöghad fejét fölkapva most a bugyrokából utána bámul
 S azt mondja hogy Simon mágust majmolja Júdeából
 Ha széllel száll kiáltják szélhámos semmi más
 s a fényes lebbenő körül tündéri surrogás
 Thianai Apollonius Ikáros Énok Éliás
 Lebegnek ott az első gép körül s mind csupa csillogás
 El-elszakadnak tőle néha hogy szabadon
 szálljanak kiket röpít az Oltáriszentség
 A papok akik szállnak már örökké hogy a szent ostyát emeljék
 A repülőgép végül is anélkül hogy bevonná szárnyait leszáll
 És akkor megtelik az ég egy fecskeraj jön millió madár

Suhogva száll a sok bagoly holló és sólyom s íme ringó
Csapat jön Afrikából marabu íbisz és flamingó
S a költők és mesélők ünnepelte Roc-madár is erre szárnyal
Leszáll karmában Ádám nagy fejével az első koponyával
A láthatár szélén sas kiáltozik rí
s Amerikából jön a sok kicsiny kolibri

Kínából pihik jöttek ép most karcsú mind s törékeny
Egy szárnyuk van csak s párosan röpködnek fenn az égen
És itt a jó galamb szeplőtlen lélek hófehér
Akit a lantmadár s nagypettyű pávahal kísért
A főnix ez a máglya mely saját magát szüli és újra támad
Tűzforró hamujával most egy percre elborítja itt a tájat
A szép szirének is otthagyják már a vad tengerszorost
És mind a hárman erre szállnak csábosan dalolva most
S a főnix a sasok s a kínai pihimadárjai
Pajtáskodnak ott fenn mindannyian a szálló gépmadárakkal

Most Párisban jársz s magánosan lépdelsz a vad tömegben
Az autóbuszok csordája görg eléd s bög egyre vészesebben
És elszorítja torkod a csodás szerelmet féltő félelem
Mintha többé már soha nem szeretne senkisémmel
Ha régmúlt időkben élsz már szerzetes vagy s őriz egy kolostor
S ti mind pirultok hogyha egy imát rebegtek s féltek a gonosztól
Kigúnyolod magad s a nevetésed mint Pokol tüze úgy pattog szerte itt
E nevetés szikrái csillantják fel életed tavát s mélységeit
Bizony homályos múzeumban függő kép ez
S hogy közelebbről megnézd néha odalépdelsz

Párisban jársz ma és az asszonyok hada csapzott a vértől ó ne is emlékezz
Így történt míg a szépség ép lealkonyult és elfeledni ezt is épp elég lesz

Dicsfényes lángoló kövekbe fagyva szép
Miasszonyunk rám nézett Chartres-ban
S Szent Szíved vére fenn a Montmartre-on előtött míg a hajlékodon álltam
A boldogító szókra vágyom én s beteg vagyok már régen
E szerelemtől szenvedek s szégyenlem gyöngeségem
És fogvatart a kép álmatlan élsz miatta s folytonos settengő félelemben
Kísért e kép de néha mégis messze lebben

Most forró parton ülsz előtted a Földközi-tenger
Egész évben virágzó citromfák árnyéka rejt el
Barátaiddal kószálsz alattad leng a bárka
Egyik Mentonba tér haza egy majd Nizzába s kettő Turbiába
Irtózva nézzük látszanak a víz poliptól nyüzsgő mélyei
S halak úszkálnak lágy moszat között s Megváltó jelképei

Kis fogadó kertjében üldögélsz most Prága mellett
Egy rózsaszál az asztalon úgy érzed rólad minden bú lepergett
S míg félig készen hever itt előtted amit írsz a próza
Csak nézed egy kicsiny bogárt hogy altat épp szívében a rózsza

Döbbsenten látod Szent Vid ó agátjain az arcod pontos mását
 Sosem felejtetd már e nap halálos szomorúságát
 Lázárhoz vagy hasonló itt kit meggyötört a nap
 A nagy zsidónegyed órái mind ellenkező irányba forognak
 S hátrálsz te is az életedbe vissza lassan s andalogva
 Fülelsz a mély kocsmák ölen zengő cseh dallamokra
 Ha mégis épp fölfelé a Hradzsín útjain s az alkonyat kilobban
 Ímé Marseille-ban vagy köröztetd zöld görögdinnyék halomban
 Ímé Coblenzban vagy az Óriáshoz címzett szállodában
 Ímé Rómában ülsz fölötted egy japáni naspolyafa ága
 Ímé most Amsterdamban vagy egy lánnyal akit szépnék látsz pedig szegényke csúnya
 Egy leydeni diákkal kell majd összeházasodnia s előre únja
 Latinul bérelnék szobákat ott Cubicula locanda
 Már három napja éltem ott mikor Goudába mentem én emlékszem három napra
 Párisban állsz a vizsgálóbíró előtt
 Letartóztatnak s elvezetnek ím mint egy gonosztevőt
 Oly sokfelé utaztál fájdalom s öröm kísért falukon városokon át
 Mielőtt észrevetted volna vad korod s a rettentő hazugságok sorát
 Húsz és harminc éves korodban szerelemtől szenvedtél ziláltan
 Úgy éltem mint egy eszelős időmet elpredáltam
 Nem merek jobb kezemre nézni már és minden pillanatban csak zokognék
 Teérted és miattam kit szeretsz és mindazért mi rémít s bennem hánytörög még
 E megriadt kivándorlókat nézed itt szemükből könnyű pereg
 Istenben bíznak ők s imát motyognak míg az
 asszonyok mellét szopják az éhes kisdedek
 Nehéz szaguk betölti a Gare Saint-Lazare nagy várótermeit
 Mint a háromkirályok bíznak csillagukban s mindenük e hit
 Remélik hogy sok pénzt keresnek majd ó kába terv Argentínában
 S vagyonnal térnek majd haza a vágyott óhazába
 Vörös dunnát vonszol magával egy család ahogy ti is vizitek szívetek
 E dunna éppen oly valószínűtlen mint az álmaink
 S a bús kivándorlók közül néhányan végül itt maradnak
 A Rue des Rosiers vagy a Rue des Écouffes szűk odvain szerényen megtapadnak
 És gyakran látom este őket levegőznek kint a házak mellett
 Mint a sakktáblák bábai csak néha lépnek egyet-egyet
 Sok köztük a zsidó az asszonyok parókát hordanak
 Kis boltok nyirkos mélyén ülnek vérszegényen s hallgatag
 Megállsz egy alja bár előtt egy pult előtt mit síkos lé mocsok véd
 A szerencsétlenek között megiszol két sou-ért egy gyatra kávét
 Egy vendéglőben nézel este szét
 E nők nem rosszak itt de mindegyiknek súlyos gond a lét
 Így hát mind még a legcsúnyább is gyötri kedvesét
 Egy rendőr lánya ő a messzi Jersey-ből
 Kezén amit nem láttam még sosem kérges repedt a bőr
 Hasán a forradás oly végtelen nagy szánalomra indít

Most egy borzalmasan mosolygó lányhoz hajlok s megalázom szájamat

Egyedül vagy közelg a reggel

A tejesek kannája kondul már az utcán

Az éjjel búcsút int akár egy szép Metíva

Ez Ferdine a hamis vagy tán Lea ki néz utánad ríva

És úgy iszod akár az életed e lágoló szesz te

Akár a pálinkát iszod az életed te

Gyalog akarsz ma hazatérni még Auteuil felé

Hogy végül is aludni téj óceániai s guineai bálványaid közé

Egy másik hit s másféle forma Krisztusai ők

Alacsonyrendű Krisztusok homályos hitre térítők

Ég veled Ég veled

Véresnyaku nap

Radnóti Miklós fordítása

Ő nevezte a festő stílusát orfizmusnak. Ennek a stílusnak a végsőig való elvitele, a tárgy nélküli „tisztá” festészet iránti törekvés nyilvánul meg a „Korongok” és a „Kozmikus körformák” című alkotásain. Eredményei és elméleti írásai révén nagy tekintély övezte, fiatal festők közeledtek hozzá (pl. Franz Marc, August Macke). Kandinszkij is meg- és elismerte, és meghívta a Der Blaue Reiter müncheni kiállítására, amelyen nagy visszhangot váltott ki műveivel (hatása itt jelentősebb volt, mint Párizsban). Ennek a csoportnak a tagjai az elkövetkező években is közel álltak hozzá mind személyes, mind művészi szempontból, de Delaunay-t nem tekinthetjük a csoport tagjának, hanem orfikus kubistának.

Az I. világháború idején Spanyolországban és Portugáliában élt. Itteni festményein bizonyos tárgyszerűség is felfedezhető (csendéletek). A háború után ismét Eiffel-tornyot festett (kedves témáját), majd a 20-as években elkészítette „Futók” című sorozatát. Az 1937-es párizsi világiállítás kapcsán - Soniával együtt - hatalmas munkába fogott: egy 780 m²-es alkotást készített a Légi pavilonba, és tíz, szintén hatalmas színes domborművet a Vasút pavilonba. Utolsó éveiben már súlyos beteg volt, 1938-ban festette utolsó „Ritmus”-át, ezután össze rendezte régebbi írásait, új írásaiban pedig kutatási eredményeit foglalta össze. Montpellierben halt meg 1941-ben.

A költőket kiszorító festők közé tartozott Bourdelle

Majd Vlaminck

És Braque

Majd Bonnard

És Friesz

Az impresszionizmus története egy nem impresszionista festő működésével kezdődik. Édouard Manet volt az, aki munkásságával, újszerű látásmódjával utat mutatott fiatalabb festőknek. Felfedezte, hogy a vizuális jeleknek megvan az önmagában megálló rendje. 1863-ban két, botrányt kiváltó képet is festett, a Reggeli a szabadban és az Olympia címűt. Mindkettő kiváltotta a kispolgári prűdéria dühét, szemérmetlenséggel vádolták, pedig mindkét kép egy-egy ismert festmény hatását mutatja. Inkább az volt az ellenérzés oka, hogy az elfogadott akadémistákkal ellentétben Manet a színekre épít, a térhatást a kromatikus elemekkel hangsúlyozza. Mindkét mű nagy feltűnést keltett az akkor induló impresszionista festők között, bár a művész akkor még nem vállalt közösséget velük. Sohasem dolgozott az impresszionizmus

munkamódszerével, és szívesen használt feketét. Utolsó éveiben születtek azok a festmények, amelyek az impresszionizmus hatását mutatják.

Manet munkásságán túl megvolt még egy előfeltétele az új stílus kialakulásának: egy tehetséges művészekből álló festőcsoport megszületése. Tagjai péntekenként a párizsi Guerbois-kávéházban jöttek össze, itt volt többek között Manet, Monet, Pissarro, Degas, és a híres fényképész, Nadar. Ezek a művészek szinte mind elkötelezett hívei voltak a plein air törekvéseknek. A szabadban festés nem az ő gondolatuk volt, de az impresszionisták vitték végig a legnagyobb művészi eltökéltséggel. A 60-as évektől nem csak tájképeket festettek, hanem figurális plein air kompozíciókat is, szabadtéri jelenetekben ábrázolták a kortársak életét. Bár a plein air a természethez, a tájhoz kapcsolódott, a festők kezdték felfedezni a világvárossá alakuló Párizs varázsát is. Manet Zene a Tuileriák kertjében című képe volt a kezdőpont a várost bemutató festmények sorában.

1854-től jutottak el Franciaországba a japán metszetek, amelyek szintén nagy hatással voltak a fiatal művészekre, elsősorban az újszerű képszerkesztéssel. Gyorsította az impresszionizmus fejlődését a fényképészet fejlődése is. A pillanatfelvétel, az újszerű rögzítésmód foglalkoztatta őket.

Csoporttá szerveződésüket gyorsította, hogy a hivatalos Szalon nem adott lehetőséget a megmutatkozásra, márpedig egy művésznek létkérdés volt egy kiállításon való szereplés. Első kiállításuk 1874-ben volt, ahol bemutatták Monet Impresszió, a felkelő nap című képét. A csoport innen kapta a nevét. Az elsőnél is nagyobb vihart kavart az 1876-ban megrendezett második kiállítás, a közvélemény csak a 80-as évek második felétől kezdett megbékélni az impresszionistákkal, amikor már újabb csoportok megjelenése borzolta a kedélyeket. Nyolcadik, egyben utolsó kiállításuk 1886-ban volt.

Az impresszionizmus a modern művészet első jelentős forradalma volt, amely magát az érzéki benyomást, az impressziót rögzítette. Az impresszionisták elsősorban a fény festői voltak, az adott dolgokat úgy ábrázolták, ahogyan adott pillanatban látták, ez az élmény vezette az ecsetjüket. A fény felbontja a színeket, a levegő rezgése elmossa a szilárd körvonalakat, a felületen reflex-hatások vibrálnak. A kritika és a közönség gúnyolódása ellenére szilárdan kitartottak ezen elvek mellett.

Ebből a látásmódból következett a sajátos impresszionista festéstechnika: a vásznon apró, tiszta színfoltokat raktak egymás mellé, amelyek megfelelő távolságból nézve optikailag keverednek, és a szemlélőben kiváltják a megfelelő szín-benyomást. A feketét elhagyják, vagy a minimálisra csökkentik. A szobrászatban az impresszionizmus a felfokozott kifejező erőben, a felszín mozgalmas fény-árnyék játékában jelenik meg. Igazán impresszionista szobrásznak szinte csak Rodint tekinthetjük. Nála hiányzik a szilárd szerkezeti váz, a tulajdonképpen szigorú kompozíció, gyakran rögzíti a mozgást, a hirtelen mozdulatot, a pillanatszerűt, a lebbenőt.

Monet vette át a japán fametszők kedvelt eljárását, az azonos motívum sorozatszerű feldolgozását, ez az eljárás az ő tevékenysége nyomán vált az impresszionista alkotó módszer prototípusává. Leghíresebb példája ennek a roueni katedrális homlokzatáról készített sorozata.

Az impresszionizmus igazi irodalmi területe a líra és a leíró próza. Stílus eszközei között ott találhatók a színes, varázslatos képek, a metafora, a szinesztézia, amely a megismerést és a különböző érzéki benyomásokat olvasztja össze. Szívesen él zenei hatásokkal, hangutánzó szavak használatával, formai és rímelési bravúrokkal. A színek, árnyalatok, képzetek használatában az impresszionista festészet hatását vehetjük észre.

A költők, írók a lényegből a jelenséget emelik ki, mert hitük szerint, ha a jelenséget a megfelelő pillanatban ragadják meg, a valóság lényegi sajátosságai jutnak el. Ezért költészetük állandó kísérletezés a pillanat megragadása érdekében. A közlés alapja egy emlékező magatartás, a hangulat, a benyomás, a cselekvés emlékképként idéződik fel.

A legtöbb művész, akit az impresszionisták közé sorolnak, művészetébe a kor más irányzatait is beleépítette, így kizárólagosan impresszionista szerző nincs. Mivel az impresszionizmus Franciaországból indult, ott van a legtöbb képviselője mind lírában, mind epikában.

Az impresszionista zene tárgyát zenén kívüli forrásokból meríti, de pillanatnyi benyomásokat rögzít. Természeti képeket, jelenségeket foglal zenébe: felhők gomolygását, a víz és a szél játékát, mediterrán tájak ragyogását (például Debussy: Tenger). Az új zenei hangzásra való törekvést rendkívül jól kifejezi az egészhangúság, amely a századforduló zenéjének és vele a tonalitás felbomlásának dallamban és harmóniában egyaránt megnyilvánuló stílusjegye. Az egész hangú skálán az oktávot hat egyenlő nagyszekundra osztja, így a dúr-moll hangnemű érzetet megszünteti. A hangsor nyugalanságot hordoz, és a lezáratlanság érzetét kelti.

Itt ver tanyát a La Plume folyóirat, mely elsőként közli Paul Gérardy verseit.

Paul Géraudy francia költő 1885. március 5-én született Párizsban Géraudy Le Fevre néven, és 1983. március 10-én halt meg. Te meg Én című kötetét még huszonnyolcadik születésnapja előtt adta közre, amely annak ellenére, hogy verseskötet, rendkívül népszerű lett. Egyesek szerint sikerének titka az volt, hogy „a szerelem mindenki által megélt fázisairól póztalan, csevegő stílusban volt bátorsága vallani.”

Megint haraggal váltunk el. Miért?
Mindegyikünk pedig fűt-fát ígért,
hogy majd szeretjük egymást! Ám jegyezd meg,
mostan nem én kezdtem. De te... Te kezdted...
Mindegy. Te, én? Ő volt, a szerelem...
Szóval faképnél hagyta kereken!
És odamondta az ajtóba' nékem,
azon a hangon! Fájt a büszkeségem!
Erőltetett könny lángolt szemedén!...
Nem furcsa ez? Mi egymás oldalán
mindig csakis gyűlölködünk. Az ám.
Hát nem te vagy hibás. De, hidd el, én sem.
Hiszen szeretsz. Tudom. Én is. Egészen.
Talán, mivel hasonlítunk. Talán,
mivel együtt ülünk minduntalan.
Az ember ingerült lesz végre, sértett.
Mindent meg akar érteni... Na érted?
Fürkész. Kutat. Töpreng. És nyugtalan.
Figyeljük és nem éljük a szerelmünk.
Hát hagyni kell. Előbb is: hogy szerettünk.
Kimondhatatlan! Csakhogy nem szabad
keresni mindég a „nagy” vágyakat!
Gyötrődni! Izgatódni! És perelni!
Te! Oly silány dolog az a szerelmi
kéjmámor és egyéb... hát hagyjuk el mi,
mostan szeressünk igazán, bután!...

Nézd, azt tanácsolom, hogy ezután
ne lássuk egymást annyit... Életem,
szeretjük egymást: ez kétségtelen.
De szörnyű, hogy mindig erről beszélünk.
Ritkábban jöjjünk össze. Ha így élünk,
majd megtörténik az, mit ki se mondunk.
Meglátod, akkor nem lesz semmi gondunk,
boldogjai leszünk e bús világnak!
Új, új öröm vár, új csók vígasza.
Jaj, hogy szeretjük egymást majd! Imádlak!...
De holnap aztán jöjj korán haza.

Paul Géraudy: Te meg én

A Montparnasse körút 146-ban Ricciotto Canudo alapította meg a Montjoie-t. 1906-ra, amikor Valentine de Saint-Poin Marinetti Poesia című lapjának vonzaskörébe került szimbolista verseivel, már egyszer megözyegyült, egyszer elvált, kísérletezett már festéssel és rajzolással Mucha és Rodin tanítványaként, illetve modelljeként, és kiállítója volt a Salon des Indépendants-nak. 1906 és 1912 között teljesen az irodalomnak szentelte magát, és ez vezette végül a színpad nyújtotta szintézis-lehetőséghez. 1912-ben Marinetti meghívta, hogy állítson ki a párizsi futurista kiállításon, ezzel egyúttal be is lépett a mozgalomba, amelyet két éven belül mégis elhagyott. Párizsi műtermében rendezett estélyei a kísérleti művészet első színterei között voltak, csakúgy, mint a Montjoie művészeti lap irodájában tartott hétfők, amelyeknek aktív résztvevő-szervezője volt. A Montjoie szerkesztőjéhez, Ricciotto Canudo-hoz fűződő rejtélyes-intim viszonya egy, a pletykák szerint Marinettivel kiegészülő háromszög-történet regényes részleteivel bővült. A műtermében rendezett soirée-ken mutatta be első tánckísérleteit, ahol a nézők között többek között Erik Satie, Sztravinszkij, Boccioni, Ravel, Apollinaire, Severini, Léger foglalt helyet. 1912 és 1914 között köteleződött el végképp a színpad mellett, és megírta két nagyon fontos kiáltványt. Az első az 1912-ben született *Il manifesto della donna futurista* (A futurista nő kiáltványa). Ennek a futurista manifesztumok erőszakos, határozott hangnemében írt kiáltványnak az elsődleges érdekessége az, hogy nem a korabeli szüffrazsettmozgalom terméke, sőt. De Saint-Point éppen arról beszél, hogy a férfi és női vonások, ha úgy tetszik, princípiumok összehangolása, egyensúlyának megtalálása a cél, aminek érdekében a nőknek erőszakra és erőre irányuló - és általában a férfiak alaptulajdonságai közé sorolt - hajlamukat is használniuk kell. (Balázs Kata)

Canudo legmaradandóbb érdeme, hogy a filmezést ő nevezte első ízben „hetedik művészetnek”. A folyóirat különösen az olasz futuristákat támogatta. Canudo az akkor még nagyon fiatal Chagall iránt is érdeklődést tanúsított, de eredménytelenül sürgölődött a műpártolók körül, hogy néhány vásznat vásároljon a festőtől, hogy Chagall néhány frankot kereshessen. Canudo beajánlotta statisztának Abel Gance egyik filmjéhez. Ez a próbálkozás is csődöt mondott. Chagall miután a film hősnőjét csaknem belefűllasztotta a Bois de Boulogne kis tavába, visszatért az ecsethez. Lehetséges, hogy a film egy nagy művészt veszített. Chagall Fehéroroszországban, egy kilencgyermekes vallásos vityebszki zsidó családban született 1887. július 7-én. A zsidó iskola, majd a helyi orosz gimnázium után Szentpéterváron képezte magát, majd 1910-ben Párizsba utazott, ahol avantgárd költők és festők társaságába került, és erősen hatott rá a kubizmus. Az első világháború kitörésekor Oroszországban tartózkodott, ahova mennyasszonya Bella Rosenfeld miatt tért vissza, akit 1915-ben vett feleségül, és aki 1944-ben bekövetkezett haláláig Chagall múzsája volt. Az első világháború alatt több kubista képet és rajtot is készített róla és gyermekükről, Idáról.

A festő 1917-ben üdvözölte a forradalmat, a vityebszki körzet képzőművészeti népbiztosaként helyi múzeumot és akadémiát próbált szervezni, a bolygó zsidó figurája ekkoriban jelenik műveiben. Két és fél év múlva azonban először Moszkvába ment, majd 1922-ben végleg emigrált. Berlinben, majd 1923-ban Párizsban telepedett le, ahol az álmaid és képzeletbeli, félig emberi, félig állati lényeket festett meg. „Nem tündérmesék a festményeim. A belső világunk is valóság, talán még valóságosabb, mint a látható világ” - figyelmeztette Chagall azokat, akik lekezelően beszéltek műveiről.

A rézmetszést kitanulva Gogol Holt lelkek című regényét, majd La Fontaine meséit illusztrálta, s elkezdte a Biblia-illusztrációit, amelyeket csak 1950-ben fejezett be, és amelyekben a judaizmus és a kereszténység közti kapcsolódási pontokat kereste. 1941-ben a nácik elől családjával Amerikába menekült, ahol számos képén megfestett felesége három évvel később meghalt. A New Yorkban festett A háború című képén a rombolások és az örület mellett már a remény is megjelenik.

Chagall 1948-ban visszatért Franciaországba, 1952-ben újra megnősült. Új korszakának élénk színű művein a megnyugvás és a derűség hangulata dominál. Megörökítette Párizst, emellett díszleteket festett, üvegablakot tervezett, elkészítette a párizsi Opera mennyezetfreskóit, fal-festményeket a New York-i Metropolitan Operának, s ő tervezte a jeruzsálemi parlament pannóit. A figuratív művészet mesterének ekkoriban számos kiállítása volt: az avantgárd irányzatokból (kubizmus, szürrealizmus) úgy tudott néhány formát átemelni, hogy közben megtartotta teljes művészi függetlenségét. 1973-ban Nizzában múzeuma nyílt, 1977-ben pedig a Louvre retrospektív kiállítással tisztelgett előtte. Marc Chagall 1985. március 28-án halt meg Párizsban.

Művészetében inkább a belső költői erőre, mint a festészet logikájára támaszkodott. Gazdag látomásaival, a virágcsokrok, repülő szerelmesek, bohócok, fantasztikus állatok, bibliai próféták, háztetőn játszó hegedűsök motívumaival a tárgyakat szabadon társította azok érzelmi jelentősége szerint, legjobb képeinek vizuális metaforái példátlanok a modern művészetben.

Bateau-Lavoir

Larent Tailhade, aki a századvég minden anarchista lapjába írt, s amikor a francia képviselőházban bomba robbant, így üdvözölte a merényletet: „Mit számít néhány emberszerűség elpusztulása, ha szép a gesztus!” Párizsban néha lövöldöznek, így pl. Zola temetésén, miközben Clemenceau miniszterelnök mond gyászbeszédet, Dreyfus kapitányt egy újságíró két pisztoly-lövessel megsebesítette a karján. Am a Quartier Latin negyedében, a place Maubert melletti sikátorban, a Koldus oper-hoz méltó tetves, de kedves helyen, Guignard, a cafe híres patronja, a kizsákmányolás maximumát kínálta, termében állva altatta a csavargókat, akik kötélbe akaszkodva szunyókálhattak néhány souért, és a szerencsétlen clochard-ok káromkodva, köpködve, böfögve riadtak fel. Arra már nem is emlékszem, hogy Henry Miller, vagy George Orwell megfordult-e itt, de arra igen, hogy mikor George Orwell Katalóniába ment a spanyolok oldalán harcolni a polgárháborúban, akkor a latin negyedben kapta Henry Millertől a bördzsekijét. Ez később szerencsét hozott. George Orwell torkát átlőtték, de olyan szerencsésen, hogy a golyó áthaladt rajta és később semmilyen beszédképességében nem akadályozta Orwellt. Az átadás a Quartier Latin negyedben a rue de l'Estrapé 3. szám alatt történt, ahol 1749-ben letartóztattak egy Denis Diderot nevű „destruktív” alakot. Ámbár maga a légkör befogadó volt, itt már az 1920-as években állt mohamedán mecset. Maga a negyed büszkélkedhet Párizs legrégebbi templomaival és legpatinásabb bordélyaival. A legdurvább rész a boulevard Saint Germain, ahol egy hajdani várbörtönből átalakított pincében rendeztek be mulatót, a rue de la Huchette utcában (A halászó macska utcája). Ez volt a címe Földes Jolán regényének, ami nemzetközi sikert aratott, mert megnyert egy francia regénypályázatot. A mulatóban sikamlós dalokat hallani, amelyeket az Operából kiszuperált, de még dúskeblű szubrettek énekeltek a nyaktiló és egyéb kínzószerszámok közt. A mezőny vegyes. Heverő ázsiaiak, kuckójukban heverő lappok, japánok, akik a legkisebb veszekedésre felnyitják a hasukat, eszkimók, akik nem vesznek tudomást a korról, amelyben élnek, négerék, akik nem feketék, . A hottentotta és az indián egyformán a kávéházban lopja a napot. Találhatni jóságos perzsát is, aki orvosságot ad a szegényeknek, de a Caveau des Oubliettes-ben, ugyanazon az emeleten egy emberevő uzsorás lakik, azon a szinten egyébként a fakírok gyakorolnak - meséli a városról Sébastien Mercier. Az árak méltányosak. Az említett híres utcában volt a Kék Napóra-hoz címzett vendéglő, ahol Bonaparte 1795-ben heti 5 frankot fizetett a hotelben levő szobájáért. A diáknegyedben itt volt először járda a francia fővárosban, itt szólalt meg először templomi orgona, s itt használt először villát IV. Henrik az Ezüst Torony c. Vendéglőben. A légkör kellemes. Julianus császár, amikor 358 februárjában Párizsba érkezett, egyik első intézkedése az volt, hogy csökkentette az adót.

A Montparnasse nem is igazán párizsi. Balzac szobra kivételével nincs elfogadható műemléke. Egy ideig a Latin negyed tartozéka volt, vidékies jelleggel, ahol a hársak és a lucerna szaga keveredett a rőzsetüzek fanyarkás illatával, az itt érő cseresznyét Balzac is dicsérte. Sok kávéház megőrizte hetven évvel ezelőtti báját. Hírét legelőbb egy vonat, majd léghajó-szerencsétlenség alapozta meg, mely mindkettő a negyedben történt. 1913-ban Poincaré elnök felavatja itt az új körutat, s azonnal vasárnapi madárvásárokat tartanak tudós kutyákkal. És Párizsban egyedül itt volt kapható az elfogadható minőségű Szent Jakab-fű. A pénzes polgárok, tőkéjüket az Apollinaire által szerkesztett „Életjádékok Kalauz”-a tanácsai szerint fektették be, amit a költő csapongó képzelettel és tökéletes járatlansággal adott ki. Este hat után az utcán tisztességes nővel találkozni képtelenség volt. Itt lakott Chateaubriand, Victor Hugo, Balzac és Alain-Fournier. És itt találkozhatott az ember Modiglianivel, aki költözései során egyedül csak a fürdőkádját cipelte, és itt húzta meg magát Rimbaud is, kinek pohár nagyságú alkalmatossága a fürdéshez még sok is volt. Gaguin a Grande Chaumière utca

nyolcban lakott, amikor visszajött Tahitiről. Egy indonéz nővel lakott együtt. A műtermet Gaguin polinéziai kunyhónak rendezte be. A bejárati ajtó üvegére egy pálmák alatt fekvő polinéz nőt festett, és fölé írta: „Itt szeretjük egymást.” 1910-ben a háztulajdonos ötszáz frankért eladta az ajtót.

Párizs este igazán tündérvároshoz hasonló - jegyzé fel naplójában Jókai, aki első ízben szedett körtét diófáról, - s első látásra meglepő és elvakító. A remek világítás, az ízléses fényes boltok, a széles, szabad utcák két oldalán mesészerű, ragyogó látványt nyújtanak. L’Hotel des Princes-be szállottunk meg - írja. Széchenyi nagyon szép lakosztályban, én egy kis szobácskában. – Mindjárt úti ruháinkban a Palais Royalba menénk. Itt az első pillantás a velencei Márkus-térre emlékeztet, de több fénnel, ízléssel és étellel. A legnemesebb szellemi termékektől s a legszükségesebb használati cikkektől, a leghiúbb élvek s a legkeresettebb divatárukig minden található itt. Tudományos egyletek, olvasótermek, kávéházak, melyekben kizárólag politizálnak, játékbárlangok, kétes hírű korcsmák, a legelőkelőbb emberek s a legaljasabb csöcselék rikító ellentétben vannak itt együtt.”

„Ma D’Auvergne-el (Széchenyi Haushofmeister-jével) dissertálék nagyon hosszan politikáról. Egy szakács szájából következőket kelle hallanom: csak is a gazdaság felvirágoztatásában, s a földműves osztály előnybe részesítésében van az állam igaz ereje. Ott, hol az ipar a manufactura s a kereskedelem az agricultura rovására emelkednek s ez a társadalmi osztály (a földműves) amaz (a kereskedő) alatt áll, tönkre megy a nemzet igaz cselekvő ereje. Az oly ország, mely existenciájának táplálékát nem belsejéből, hanem idegenből veszi, nem independens többé, más natioktól függ s így létele bizonytalan, Róma is csak addig volt igazán nagy, a míg konzuljait is az eke mellől hívta védelmére. Bécs 300.000 kardforgató polgárt tud előállítani s 3000 munka által erőssé vált izmos falusi ember az egész halom susztert és szabót szét tudná kergetni. Róma óriási nagy volt és saját súlya alatt omlott össze, mert voltak jó törvényei nagygyá lenni, de nem nagynak maradni. Anglia is, kultúrában és nagyságban tán már igen magasra hágott, de törvényhozói elég bölcsek valának neki oly törvényeket adni, melyek nemcsak erőteljesen növekvő ifjúságához, de hatalmas férfikorához is mértelen elegendők valának. Az ő szemében - úgymond - legméltóbb existencia az önérzet által megédesített bírása és jó felhasználása, egy saját munkával, becsületesen megszerzett vagyonnak, azért is nem cserélné fel sorsát egyikkel sem azon nagyméltóságú fecsérőlkével, kik nagyobb részt, egy érdem nélkül kapott vagyont gondtalanul elpredálnak. Ez az ember szakács és K. herceg szolgálatában volt. Ott, hol a rangsorozat nem pénz s nem egy néhány rongyos kutyabőr szerint megy, a moralis világban, d’Auvergne bizonyára inkább a herceg és K. még kuptájának is igen rossz lenne.”

Széchenyit nagyformátumú férfinak mondja, de nem hallgatja el, hogy a bortól estvére néha összeakad a lába a mi Stefinknek. Az útirajz írója sokszor szorong. Fél az erdélyi közvélekedéstől, amely úgy fogja fel barátságukat, mint egy gazdag nagyúr kegyét egy szegény ördög-gel szemben.

A sokszor megváltoztatott útiterv szerint nemcsak Párizst és Londont látogatták volna meg, hanem az USA-t is. Ez azonban elmaradt.

Wesselényit nemcsak a lovak és lovardák, egy-egy kanca marja érdekli, de élénken részt vesz a kártyában és vadászatokon is, s hajlamait a szépnem iránt sem titkolja. Csak két hét múlva érkeztek vissza Pestre, a Király utcában szálltak meg

Párizsba többnyire vonattal érkeznek a magyarok. Kivétel Kassák, akinek elhiszem, hogy gyalog ment. A hordárok rajától elvárásolt pályaudvar az érkezés és indulás szimbolikus színtere, a vágyak és remények kiindulópontja, a csalódások helyszíne. Honfitársainknak Párizs a Gare de l’Est-nél kezdődik.

A németeket Goethe megajándékozta Rómával, a franciákat Maurras megajándékozta Athénnal, bennünket, magyarokat a költő: Ady - megajándékozott egy párizsi pályaudvarral. Karácsony Benő az utazás előtti lelkes mámorában a város „maradéktalan elfogyasztására” rendezkedett be:

„A nagy Párizst fogom látni, a mély Párizst, a füstös falakat, tele hirdetésekkel, a furcsa nevű kabarékat, napóleoni obeliszket, szellemes kalapos lányokat, a metrót, az utcákat, az olvasmányaimat és mindent.”

Picasso barátja a párizsi éjszaka fotósa, Brassai, így érkezett: „Délelőtt fél tízkor futottunk be a pályaudvarra. Több útitársammal autótaxin érkeztem a rue Delambre-ba és vertem fel hajnali álmából Tihanyit. Most napi nyolc frankért lakom két sarokkal odébb. Az emberek kedvesek és közvetlenek, egy kis utánajárással lehet majd műtermet szerezni. Megjelentem már a Rotonde-ban, ez a montparnasse-i művészanya. Micsoda kedves, aranyos nők. Békebeli croissantok, briósok, articsókák, habkönnyű ételek, elragadó nők. A kávéházakban minden ingyen van, a cipők szépen az ajtó elé rakva, utcán, áruházakban mindenben szabadon turkálhatsz, mert minden a vevők becsületére van bízva, különösen hat mindez Románia után.”

Endre de Ady... írta:

„Párizsról le kell beszéljelek, azt hiszem, ha most kijönnél, még jobban csalódnál abban a buta Mah-Jong partiban, amelyet a Baedekerek Paris néven neveznek. „Hogy Adym, ez az iszákos hülye mit látott Párizsban, az más lapra tartozik. Itt egyáltalán nem lehet ámulni, hacsak azon nem, hogy miként lehet annyi utolsó piszkos krajzleráj egy rakáson, mint itt” - József Attila. Nem kell ácskapcsot vernünk egy kultusz koporsójába, de Henry Miller és Braque barátja, Brassai is megjegyzi, hogy Ady le akart ugrani az Eiffel torony tetejéről. Párizst azonban mégis neki köszönhetjük. És itt élt egy művész Pablo Diego José Francisco de Paula Juan Nepomuceno María de los Remedios Cipriano de la Santísima Trinidad Ruiz y - akit Picasso, néven ismerünk.

Móricz sógora Nomádiában

A nomádoknak se lovuk, se villamosuk, gyalog élnek a Párizs környéki wigwamokban. Maguk varrják, foltozzák ruhájukat, maguk kötik hozzá a levált talpat a cipőtalphoz. Minden barakk egy külön törzs, minden törzsnek van egy külön száma, hogy a levélhordó és a rendőrség kiismerje magát. Tilos a törzsfőnek való bejelentés nélkül idegen harcost a törzsbe fogadni. Van varázsszeres ember, hajdani orvosnövendék, ma alkoholista, sebeket kötöz, és azzal nyugtat, hogy kevés ember kerül el a halált. Jandáné a táltos, egy pakli franciakártyából jövendől és ért a magzatelhajtáshoz. Krompach, a regős, énekel és szomorkodik, esténként be-bemászik egy ablakon a törzs valamelyik elhagyott lányához. Asszonyaikat sokszor megverik, mert gyakran maguk sem tudják mi bajuk. Ami bungalónkban lakik a Szent Ember. Örült, egész nap ír. Vannak, akik úgy hívják, a megszállott Szabó. Mindenki tisztelettel kitér előle, és eltűrik keleti fenségét, amellyel leereszkedően megszólítással tünteti ki valamelyiküket. Magas homlok, fehér bőr, sudár alak. Nehéz, vállig érő lovagi frizurát és bibliai szakállat hord. Ruházata érdekes kombinációja a zarándoklebernyegnek és a hálóköntösnek, a derekán hosszú zsinórral van megkötve, széles fazonja luxusszerűen üt el a csuha barna színétől. Keneteljesen, lassan beszél. Nemes veretű és reneszánsz frazeológiával szónokol, mert beszélni senki nem hallotta még. Leszegett fejjel jár, ám, ha valakit kitüntet figyelmével, mintha Lear király elevenedne meg. Szemei nagyok és kékek, mint a prófétáké. Hangja meleg és bársonyos, beszéde jóságos. Felesége művelt, de nagyon csúnya nő. Bálványozza férjét. Móricz Zsigmond húga. Amit a Szent Ember meghagy, az a családé. Nyomorognak. Mindenkihez jóságos, csak a családját akarja sokszor megölni, kiváltképp a feleségét, akit állandóan ledér dolgokkal gyanúsít, holott az asszony külseje még a gyanú árnyékát is kizárja. Nem sűrűn jön rá a dühroham, de akkor nagyon erősen. Tör, zúz, kést ragad. A roham csillapultával bibliai jóságú ember. Egész nap ír, már hat éve, de nem mutatja senkinek. Mindenki nagy kalaplevegéssel köszön neki, még Molnár is, a Lesújtó Ököl, a Krakéler Kéz, a nagy harcos, akinek rendkívüli testi ereje van, és szintén elmebeteg. Fejlődése után lett búskomor. A forradalmak előtt csendőr volt, aztán kommunista lett. Hogyan? Máig probléma a nomádok előtt. Ha valaki a szemébe néz, megveri. Ez a mániája. Uszítani is lehet. Csak azt kell mondani valakire, hogy rendőrké, és máris összezsikordul a foga, rohan nyomban verni, ölni, törni, zúzni. Előbb-utóbb okvetlenül meg fog ölni valakit. Venlickánétól azonban ő is tart. Nála minden eszközt szentesít a cél: az egyszerű lopástól az összetett szélhámosságig. Mikor nagyobb összeghez jutottak, vettek a lányuknak egy állóbabát, nyitottak egy kantint és egy hétre az Union Szállóba mentek lakni. Az ötlet jó volt, ám a kávéház finomabb dolgait: téli szalámi - ők ették meg. A babát a kislány kivitte a telekre és elásta. Temetést játszott. Semmi áron nem mondta meg, hogy hova temette a babát. Mellettük laknak Battáék. Az asszony, ha van munka takarítónő, a férj, ha van, vagy ha nincs munka alkoholista. Két állandó motívum kíséri a napi életet: az alkoholizmus és a családtörés. Rejtő Jenő a fűtetlen barakkban, lázasan várja a szilvesztert. A folyosó végén sötét gomolyag mozdul. Hirtelen egy bibliai hang szólal meg: - Uram az ember lelke mélyén csodálatos megérzések rejlenek, és vannak világos pillanatok, amikor kinyilatkozik bennünk az isteni tartalom. Szinte súgja: Uram a feleségemet bűnös erők tartják befolyásukban. Ma ilyen kinyilatkoztatásom volt. Az asszony terhes. Hipnotikus hatalom rabja, egy orvos tartja a markában, ördögi ember. El fogom pusztítani a sátánt, az áldozatát és a magát. És már suhan is tovább a falak mentén.

Rejtő Jenő életrajza nyomán

A zarándoklat a 19. században indul, és a második világháborúig tart. Regényességét ennek a korszaknak és kapcsolatnak ma már megmosolyogjuk: írók, akik német újságírócápák meg-

rendelésére gátlástalanul gyártják a hamis interjúkat a világnagyságokkal, szélhámosságokkal tartották fel magukat, kigépeltek régi újságcikkeket, és mint eredetit eladták a szerkesztőnek, hálásak voltak, ha a honoráriumából egy kiadós ebédre futotta. Ne felejtjük, hogy Párizs Gorcev Iván és Vanek úr városa is, nem kell csodálkoznunk Brassai ijedelmén, aki meginterjúvolt egy bárót, a cikket eladta, és felröppent a hír: a báró már két éve halott...

Ebben a bohém légkörben először a Hét, a Magyar Génusz, a Budapesti Hírlap, majd a Nyugat újságírói (Justh Zsigmond, Szomory Dezső, Heltai Jenő, Ady Endre, Szini Gyula stb.) küldik írásaikat a boulevardokon sétáló elegáns tízezerről. Kiállításokról, szalonokról, társasági és politikai szenzációkról, egzotikus uralkodók látogatásáról, színházi bemutatókról, a csillogó, mulató, mondén világról, a szabadság, a demokrácia és a választások hazájáról. Az 1900-as párizsi világkiállításra kiutazó Jókai Mórnak neves francia írók, művészek adnak fényes estélyeket, Justh Zsigmond pedig a nagy Sarah Bernhardt szűk baráti köréhez tartozik. Szomoryt maga Dumas támogatja és Daudet.

A várost azóta felfedezők Ady lábnyomában lépkednek, már mi is tudjuk, hogy Párizsban hol lejt a járda...

Magamtól nem gondoltam volna, hogy a francia egzisztencializmus - a kortársak szerint legtehetségesebb alakja, Paul Nizan - mondott 1939-ben a párizsi Ady emlékünnepeken üdvözlő beszédet.

Chanel szalonja

1921-ben, amikor a Romanov házból származó Dimitrij és közte véget ér a szerelem, Coco úgy dönt, hogy elhagyja Bel Respiro-t és Párizsba költözik. Pompás lakhelyet választ a fővárosban. Már mindent megengedhet magának, halálakor a Times magazin vagyonát 15 millió dollárra becsülte. Az 1719-ben épült Pillet-Will-palotába költözik a Faubourg-Saint-Honoré 29.-ben. Eleinte a földszintet, majd hamarosan az első emeletet is kibérli a tulajdonostól, Pillet-Will gróftól. A házban a bútorok királya, szíve, egy Steinway zongora lett. Zongoristából van elég: Sztravinszkij, Gyagilev, néha Cocteau. A berendezkedésnél sem garasoskodik. 100 000 arany frankért vásárol egy savonnerie-szőnyeget. XIV. és XV. Lajos korabeli, fehér bársonykárpitozású óarany karosszékeket vesz, de ezek nem szorítják ki a hatalmas csokrokba kötött fehér virágokat. Óriási tükörök sokszorozzák a végtelenségig ezt a díszletet.

A faubourg-i palotában gyűlnek össze a kor hírességei, Sert, Picasso, Gyagilev, Radiguet, Boris Kochno, Morand, Juan Gris, és néha eljön néhány Rothschild is. Néhány barátnak saját különszobája van. Az a Picasso, akit Misia Sert bemutat Coconak, már nem az a pipázó festőnövendék, akivel Cocteau találkozott 1915-ben a Schoelcher utca 5.-ben. Most már van mit a tejbe aprítania: veszik a képeit, főleg az USA-ban. Elegánsan öltözködik, nyakkendőt és néha óraláncot visel, amivel néha kivívja kollégái felháborodását.

Coco egyik vendége a költő Pierre Reverdy különleges helyet foglal el a társaságban. Egy alacsony, zömök, ébenfekete hajú, olajbarna bőrű férfit képzeljünk el erős déli akcentussal. A külseje átlagos lenne, ha nagyon sötét szemében nem ragyogna mindenkit elkápráztató belső tűz.

Pierre Reverdy

VERS

Hull a hó ma

Fejem felett

Szürke az ég a tető ottrekedt

Ha már este lett

Hová lesz az árnyék mely most követ

Ki lesz gazdája este

Egy csillag vagy egy fecske

Egy barna asszony

S a hold van

Az ablak-sarokban

Odaát

Halad el valaki engem meg se lát

Nézem amint forognak a rácsok

Majdnem kihúnyt tűzben csillanások

Csak nekem

Ám ahova megyek ott halálos hideg leszen

Lackfi János fordítása

Pierre Reverdy
A LÉLEK SAJÁTOS FORTÉLYAI

A szemben és a fülben
 egyazon léghuzat
 Virrasztó éjjeli lámpa
Álom vízszintes rétegei alatt
 mikor előbújnak az arcok
 tető alól a kakas közömbösen hívogat
gipsztörmelék-lapok válnak le sorra
 vonalak legyezője bomlik fals reggel küszöbén
Ám hogy visszataláljunk e rejtély révén a rendhez
 Még a szem belső világa is hiányzik
A valóság kilapul egy sarokban
 hol élek szöglete egy állatot eltipor
 Láthatár hangja nem szól
 nincs út a szalma alatt
Sem szájunk szélén egy nedves homokszem
Tenyerünkben pedig
Mezítlen kerten elillanó falon
 átkelő jégtáblák simogatása
Zenekar visszhangtalan menekülése
 Bágyadt az ágy

Lackfi János fordítása

A költőt már saját kora is nagyra értékelte. „A legújabb francia líra reprezentánsai közül Pierre Reverdy költészetét érte eddig legnagyobb elismerés. Múlt esztendőben a prix du Nouveau Monde koszorúját kapta meg verseinek összkiadásával. A bíráló-bizottság tagja volt többek között Valéry Larbaud, Jean Giraudoux, Cocteau és Paul Morand is. Ezt az ítéletet tehát úgy tekinthetjük, mint az új francia irodalom lelkiismeretének szavát.

Az „Épaves du Ciel” (Nrf. 1924.) kötete után most jelentek meg Reverdy újabb versei: „Les Ecumes de la Mer” (Nrf. 1925.)

Az új francia poézis mély és áhítatos lírizmusa Reverdy költészetében teljesedik ki. Elbomlott formák, lebegve úszó mondatok, laza kapcsolások fogják össze a testetlen, foszladozó gondolatot. A nyelv hullámozó zeneisége felolvasztja a gondolat merev, racionalisztikus burkát, s a tárgyakat kioldja realitásuk kérgéből. Ezekben a versekben a gondolat és a valóság teste fölpattan, s egy lényegüvé válik érzelemmel, hangulattal. Reverdy maga mondta verseiről, hogy azok az öntudat mély rétegeiből szállnak föl, mint források sötét mélyéből fényes buborékok, s a víz színén szétpattanva összekeverődnek a fénnel. A fény megfoghatatlanságát és tisztaságát áhította meg ez a líra, mely a valóság kapcsolataitól mindenben független és csak önmaga törvényeit tölti be.” (Szegi Pál)

Coco számára a külseje meglehetősen átlagos lenne, ha nagyon sötét szemében nem ragyogna mindenkit elkápráztató belső tűz. A férfi hat évvel fiatalabb nála, éppen csak harmincegy éves. Narbonne-ban született egy bortermelő családjában, aki tönkrement az 1907-es válságban. Reverdy ekkor Párizsba jött, ahol szűkösen él nyomdai korrektori fizetéséből. A Montmartre-on rendezkedett be a Ravignan utcában és a Bateau-Lavoir művészeivel barátkozik, festőkkel, írókkal, mint Juan Gris, Picasso, Braque, Apollinaire vagy Max Jacob. Jól ismert egy jóképű olaszt, aki gyakran megfordult a környéken, és akinek erőszakos dühkitörései

nemcsak az élettársát rémítik meg, hanem az egész szomszédságot: ő Alberto Modigliani. A baráti társaságban uralkodó bohém légkör inspirál az alkotásra, s Reverdy több verseskötet ad ki, köztük a *La Lucarne ovale*-t vagy a *Les Ardoises du toit*-t, amelyeket festő barátai illusztrálnak. Egy svéd barátja nagylelkűségének hála megalapítja a Nord-Sud című újságot (a lap a korabeli kulturális élet két pólusát, a Montremartre-ot és a Montparnasse-t összekötő metróvonalat üzemeltető cégről kapja a nevét). Bármennyire is tiszavirág életű is (1917-18-ban) tizenhat száma jelenik meg, a kiadvány a szürrealizmus valóságos laboratóriuma lesz, itt publikál többek közt Apollinaire és Max Jacob, Tzara, Breton és Soupault. Ezenfelül kapocsként szolgál az új irányzatok híveiül szegődött festők és költők közt.

Reverdy nyomorban él a feleségével, Henriettel, aki kisegítő varrónőként dolgozik egy varrodában. A házaspár a Montmartre egyik lerobbant bérházában, a Cortot utca 12.-ben lakik, ahol a szomszédjuk a festőnő, Suzanne Valadon és a fia, Maurice Utrillo, akit alkoholizmusa gyakran kúrákra kényszerít a villejuifi dühöngő örültek közt. Reverdy, bár rajong a montmartre-i festőkért, ki nem állhatja a bohém külsőt, a hosszú és piszkos haját, a gusztustalan, szörtyögő pipát, a harmonikás nadrágot. Éppen ellenkezően, bár nem született élre vasalt nadrágban, ahogy Picasso mondta Cocteau-ról, mindig szigorú kétsoros zakót visel, makulátlanul tiszta inggel és gondosan megkötött nyakkendőjével. Ennek ellenére gyűlöli a nagyvilági embereket. Coco már 1917-ben segített Reverdynek, előfizetőket gyűjtött lapjának, és nagyon sok pénzt fizetett a verseskötetei korlátozott számban megjelenő luxuskiadásaiért. Ekkoriban Reverdy műveit nagy lelkesedéssel fogadják a fiatal kortárs költők. André Breton 1924-ben a szürrealizmus előfutáraiként említi őt, 1928-ban pedig Soupault-val és Aragonnal egyetértésben kijelenti, hogy „Ő a legnagyobb élő költő.” 1921-ig Coco és Reverdy pusztán mély barátságot táplált egymás iránt, ez az érzés azonban kölcsönös szerelemmé alakult. Reverdy feje fölött az elátkozott költő glóriája lebeg, ő a háború utáni Rimbaud, aki nincs híján csábérőnek. S külön, a végletekig. Coco egyik pazar fogadásán például otthagyja az ünnepséget, és az esőben kimegy a parkba csigát szedni. A fura ember vallja, hogy a „legtartósabb, a legszilárdabb kötőjel az emberek közt a kerítés.” Reverdy csodálata Coco iránt még 1947-ben sem szűnt meg.

„Nászútjukról hazatérve Nica (Pannonica Rothschild) és Jules Koenigswarter Párizsban telepedett le, és miközben vidéki ház után kutattak a környéken. A jazz szerelmeseinek ez a város a „montmartre-i Harlem” maga volt a mennyország. Az első világháborút követően egy afrikai-amerikai katonából álló, és leginkább a Harlem Hell Fighters néven ismert szakasz annyira beleszeretett a szabadság, egyenlőség, testvériség francia receptjébe, hogy mindannyian Párizsban maradtak. Harcoló alakulatként az amerikai egységek közül a Hell Fighters kapta a legtöbb kitüntetést a háborúban, békeidőben viszont ők elégítették ki a montmartre-i kis éjszakai klubok fekete jazz-zenészek iránti keresletét. A Szajna jobb partján hamarosan létrejött egy kisebb afrikai-amerikai közösség, amely főként vándorzenészekből állt, fiatal, nőtlen férfiak hadából. Fontos mérföldkö volt, amikor Django Reinhardt és Stéphane Grappelli véletlen találkozásának köszönhetően megalakult a Hot Club of France kvintett. Párizs kihagyhatatlan állomása lett bármelyik ismertebb zenész európai turnéjának, így a házaspárnak lehetősége nyílt meghallgatni Coleman Hawkins-t, Dizzy Gillespie-t, Charlie Parkert, Duke Ellingtont. Akivel ekkor nem találkozhatott, az éppen Thelonious Monk volt, aki szívesebben maradt és játszott a megszokott new york-i környezetben, és ekkor éppen zenekart igyekezett verbuválni magának. A házaspár összebarátkozott franciaországi rokonai-val és gyakran találkozott velük a deauville-i és longchamp-i lóversenypályákon, ahol egyszerre hódolhattak a nagyvilági sportoknak és a divatnak. A család két ága között elszánt versengés folyt. Édouard de Rothschild 1934-ben és 1938-ban is megnyerte a világ egyik legrangosabb lóversenyét, a párizsi Prix de l'Arc de Triomphe-ot, kuzinja, Hannah de

Rothschild öröksége pedig Hannah férjét, Lord Rosebert segítetté hozzá, hogy 1894 és 1944 közt négyszeres Derby-győztes legyen.”

Mistinguett, a híres francia varietécsillag „nevetőszemű, csinos ki szőkének” nevezte a Szajná. De a varázslatos folyó kapcsolata Párizs városával sokkal több egyszerű flörtnél. A bal rakparton találjuk Vonnegut kedvenc területét: Les Bouquinistes, a rakpartok könyvesbódéi és metszetek kincsesbányái, amelyek nagyszerű délutáni böngészést kínálnak. Nincs még egy európai város, amelyet annyira a folyója határozná meg, mint Párizst. A Szajna a város fontos viszonyítási pontja: a távolságokat innen mérik, az utcák számozása is innen indul. A francia fővárost két nagy részre osztja. Ezek ugyanolyan pontos meghatározást jelentenek, mint bármely hivatalos körzethatár. Gyakorlatilag Párizs minden említésre méltó épülete vagy a folyó partján, vagy kőhajításra fekszik tőle. Zajlik itt is az élet. Évszázadokon át kis hajók hada szelte a vizet, de a motorizált szárazföldi forgalom véget vetett a hajdani nyüzsgésnek. Mostanában kereskedelmi hajók járnak rajta, és erőteljes bateaux mouches, sétahajók szállítják a turistákat föl s alá a folyón. Egy amerikai biztos hüledezne: a Pont de Grenelle téren is van Szabadság-szobor. 1895-ben adományozták a városnak. Nyugat felé, az eredeti new york-i Szabadság-szobor felé néz. A Szajna jobb partján fekvő tereken a legnagyobb a nyüzsgés, milliónyi turistát és egyetemistát, diákokat találni itt. A Musée National d'Art Moderne teli van galériákkal, s nem messze a Pompidou Központ. A szomszédos Marais-t az 1789-es forradalom alatt elhagyták királyi lakói, és a negyeden enyészett az úr, de az ezerkilencszázhatvanas években felújították. Azóta kifejezetten divatos helyé vált, bár a kis kávézók és éttermek megőrizték régi hangulatukat. A kis sziget komoly változásokon ment keresztül: a hajdani mocsaras legelőt árnyas fákkal, rakpartokkal övezett, hangulatos lakónegyeddé alakították át. Párizs eredete az Île de la Citére vezethető vissza, erre a csónakalakú szigetre, amelyen az i. e 3. évszázadban kelta törzsek telepedtek le. Ezek egyikéről, a parisi törzsről kapta a város a nevét. A sziget kedvező átkelőhelynek és könnyen védhető pontnak bizonyult az Észak és Dél-Galliát összekötő útvonalon. A századok során a rómaiak, a frankok, a Capeting-királyok alatt a település tovább terjeszkedett, megteremtve a mai, modern városmagot. Az első épületmaradványok ma is megtekinthetők a hatalmas középkori székesegyház, a Notre Dame régészeti kriptájában.

Talán a Notre- Dame épülete tartozik a legszorosabban Párizshoz. A római templom helyén épült katedrális megépítéséről de Sully püspök döntött 1159-ben. Alapkövét 1163-ban rakták le, és ezzel a gótika építészeteinek és a középkor mesterembereinek és ármádiájának két évszázados kemény munkája kezdődött meg. Születése pillanatától nagy idők tanúja, VI. Henrik koronázásától kezdve egészen Napóleonéig 1804-ben. A forradalom alatt az épületet profanizálták, és az Ész Templomának nevezték el.

A 324 méter magas Eiffel-torony (Tour Eiffel) eredetileg az 1889-es világkiállításra készült, és a francia forradalom centenáriumát köszöntötte. Párizs látképét csak ideiglenesen kívánta befolyásolni. Gustave Eiffel mérnök tornya a 19. századi esztéták heves támadását váltotta ki. 1931-ig, a new york-i Empire State Building megépítéséig a világ legmagasabb építményének számított.

A torony sok örült ötletet sugalmazott. 1912-ben egy Reichelt nevű párizsi szabó szárnyas kabátot varrt magának, és repülve akart lejutni a mellvédre. Nagy csődület előtt zúgta magát halálra.

A bal parti kávéházak közül híres a Les Deux Magots. Inkább azt kellene összeszámolni, ki nem járt ide. Hemingway minden nap.

Párizs híres látnivalóinak egy része kívül esik a városközponton. A Montmartre, ahová minden író és művész elzarándokol, máig megőrizte bohém atmoszféráját, és a Montparnasse-t is állandó nyüzsgésben tartják a kávéházakba és színházakba sietők tömegei. Montparnasse híres temetőjében nyugszik Chopin, Oscar Wilde, és Jim Morrison. A modern építészet látványa fogadja az embert a Fondation Le Corbusier-nél, és óriási választékkal várják a látogatókat a múzeumok. A Montmartre egyik vendéglője volt a kozákok által sűrűn látogatott étterem, melyet az orosz kozákok látogattak szívesen. Állítólag azt kiabálták, „bisztro” (gyorsan - oroszul), innen származik a bisztro elnevezés.

Párizsi mindennapok

„Párizs minden évszakban, sőt napszakban szép”- emlékezik rá Irwin Shaw. Nyár van vagy őszi, tél vagy tavasz, és süt a nap, és esik a hó, hó borítja a szobrokat és jégtáblákat úsztat a Szajna, és valamennyi fa virágba borult, strandolók ugranak fejest a part menti fauszodák tisztított vizébe, és kora délelőtt van és késő este, és a Köztársaság elnöke bált ad, és kivonult a mellvértes, lófarkas sisakú Köztársasági Gárda, és észak-afrikaiak tüntetnek önkormányzatukért a place de la République-n és a rendőrök fényes acélsisakja csupa horpadás.”

Nagy mise van a Saint Sulpice-ben, és színészt temetnek a központi temetőben. Hosszú sorok kígyóznak az American Express postaablakai előtt. Az ifjú hadnagyok és önkéntesek regimentje Indokínába megy. Az Invalidusok terén búcsú van. Nagy forgalmat bonyolít le a céllövölde, nem kisebbet a frenológus, aki mellette ütötte fel sátrát. A rue de Paix-n parfümöt árulnak, a borkereskedőket aggasztja az idei burgundi, a Les Halles-ban ezernyi nagy kosárral rakják ki a böjtfüvet. Autóbuszok hozzák be az Orly repülőtérrel a Grave de Invalides-ra a new york-i, dél-afrikai, varsói, német utasokat. A délnek tartó vonatokon egész kocsikat töltenek meg a franciaországi tengerpartra utazók kerékpárjai. Augusztus van, a boltok fele bezárt, a vasredőnyöket leeresztették, és február van, és karosszékkal várják a hordárok a Gare de l'Est-en a törött lábbal megtérő síelőket.

A városháza mellett kanárit és más énekes madarakat árulnak, a rue Réamur-on újságokat raknak ki, s a főcímekből kiderül, hogy a Köztársaság elnökét aggasztja a vaj ára, s hogy a francia labdarúgást megint katasztrófa érte Colombes-ban, és hogy egy fiatal nő meg az algériai szeretője befalazott a pincébe egy öregasszonyt. A hentesek orgonát raknak a kirkatokba, az ócskapiacra mindenki szavatolja, hogy áruja legalább száz éves.

A boulevard Garibaldi felüljárója alatt kintorna szól, az amerikai nagykövetség mellett kecskefogaton furikáznak a gyerekek. Egy nyugdíjas öngyilkos lett, mert félt attól, hogy az infláció megfosztja a dohánytól. A malomiparosok szolidaritási vacsorát rendeznek peches kollégái, a molnárok javára, akiket azzal vádoltak meg, hogy egy egész várost őrzítettek meg anyarozssal fertőzött liszttel.

Vasárnap van. A Bois-ban párok heverésznek, a vincennes-i állatkertben oroszán ordít a vizesárok túlszárján bámméskodó tömegre. Július tizennegyedikére ünnepel a város, koszorúkat helyeznek el a holtak emlékére, és a Bastille emlékére, és a boldogtalan Foullon emlékére, akinek a fejét 1789-ben karóra tűzve vitték végig a rue Saint Martinen, szájába füvet dugtak, mivel azt mondta volt Párizs népéről, hogy: Eh Bien - ha nincs kenyere a csőcseléknek, zabáljon szénát.

Mára már megszűntek a Closerie des Lilas kávéház híres keddi összejövetelei. Jean Moréas halott, monokliját, huszár-bajszát, homlokára hullott hajtincseit, no de még stancáit is rég eltemették a szimbolizmus és újklasszicizmus sírkertjébe, és Paul Fort, a Montparnasse Kolumbusz Kristófja, a hajdani költőfejedelem 1960-ban halt meg, de ma már műemlék.

(Szabó Dezső: Paul Fort)

Paul Fort a francia költők királyává lett. Verlaine-t kivéve, a Leconte de Lisle utáni költői királyok mind olyan emberek (Mallarmé, Dierx, P. Fort), kiket a külföld nemigen ismer.

Ezt így szokták mondani és így írták a magyar lapok is, igazuk is volt, csak hogy hozzá kell tenni: Franciaországban is ismeretlenek.

És ez természetes. A költők fejedelmét az a szellemi elit választja, melynek tagjai vagy a szimbolista generációhoz tartoznak, vagy annak hatása alatt állnak. Ennek az iskolának a művészete pedig antidemokratikus, elzárkózó, finom árnyalatok, ritka szenzációk művészete. Rostand Aiglonja, Ohnet lírái eleven életre tudnak rákatni vagy lelkesíteni minden szakácsnét, Rostand-t és Ohnet-t falják a külföldön. A nagyszabású művészet és a demokrácia V. Hugo után eltávolodott egymástól s ki tudja mikor fognak találkozni? Bár a jó jelek nem hiányoznak.

A Ballades Françaises szerzője a szimbolista generációban is a legelvonultabbak közé tartozott: Sois ta chose, laisse penser tes sens, apprends-toi de toi-meme.

E tanítás minden betűje végtelenül jellemző nemcsak Fortra, hanem az egész szimbolizmusra. Laisse penser tes sens. Valóban a szimbolizmus természeti költészete nem más, mint a szenzációknak (mint psych. terminus!) a zenei kifejezése. A romantikus költészetben ideákkal és érzésekkel beszéltek az érzékekhez, a szimbolizmus az érzékek költészete s ezért van mélyebb egyesülésben a természettel:

Toute la nature est au seuil de mon coeur. La terre et le soleil ont la meme cadence rythmée a l'unisson des battements de ma vie! Elle s'ajoute a moi comme une récompense, Quand je laisse mes sens errer de l'astre aux fleurs. La terre et le soleil en moi sont en cadence, Et toute la nature est entrée dans mon coeur.

P. Fort költészete egy sokéletű művész érzékeiben megélt világ költészete. A formát is ő alkotta magának. Ez a forma se nem vers, se nem próza. Ritmikusan folyó szavak, melyek híven követik a lelki állapotot, minden szabálykötöttség nélkül s ebbe a csendes muzsikába ritkán csilingel bele két egymáshoz hajló szó ríme.

Apollinaire, a montparnasse-i tűz csiholója halott (Törvénytelen gyerek volt. Jó barátja, Pablo Picasso, aki ugyanúgy volt a modern festészet úttörője, mint ő a modern költészeté, azt híresztelte, hogy természetes apja XIII. Leó pápa volt. Holott anyja és így ő maga is azt állította, hogy az apa olasz gróf, Fligi d'Aspremont, akivel a szépséges lengyel táncosnő Rómában jó ideig együtt élt. Felettébb zavaros családi és állampolgársági körülmények közt telt gyermek- és ifjúkora. Rómában született, ott anyakönyvezték lengyel nemzetiségű olasz állampolgárnak. 7 éves korától Franciaországban élt, ott járta iskoláit. Minthogy Olaszországból érkeztek, és az anya egy ideig mint olasz táncosnő volt hivatalosan nyilvántartva, a nevét viselő fiút az alsó, majd felsőbb iskoláiban hol lengyelnek, hol olasznak írták az iratokba és a bizonyítványába. Noha franciául sokkal jobban tudott, mint akár lengyelül, akár olaszul, s már kezdett híres francia költő lenni, mégse kapott útlevelet, mivel nem volt francia állampolgár.

De azt se tudta volna igazolni, hogy lengyel, hiszen sohase volt Lengyelországban vagy Oroszországban, ahonnan egykor nagyapja Rómába emigrált, hogy a pápai udvar világi kamarása (vagyis kincstári tisztviselője) legyen. Mivel anyja se vette fel az olasz állampolgárságot, olasznak se mondhatta magát. Csak amikor a háború (az első világháború) kitörésekor behívták katonának, akkor hitték el róla, hogy francia. - Ilyen zavaros származás ismeretében érthető, hogy ő találta ki a „szürrealizmus” szót, amit a jó barát Picasso is azonnal használni kezdett, hogy hamarosan szakszerű elnevezése legyen minden modern művészetnek. (Ő ugyan legelőször szürnaturalizmusnak nevezte művészi módszerét, de barátai és első könyvének kiadója nem találták elég jól kimondhatónak ezt a túl hosszú szót, így együtt szürrealizmus-ra rövidítették.)

És amikor az első könyve megjelenik, a szerző neve már Guillaume Apollinaire. Valójában eredetileg Wilhelm Apollinaris Kostrowitzkynak hívták, hiszen lengyel volt. Anyja híres szép táncosnő, aki felettebb változatos színházi és szerelmi életet élt. Legszívesebben a francia Riviérán tanyázott. Nevét olykor megváltoztatta, ilyenkor nem táncosnő volt, hanem előkelő hölgy, aki a leggazdagabb és a legtekintélyesebb urakkal élt szerelmi kapcsolatban. Ő maga is legszívesebben franciául beszélgetett, fiát pedig francia papi iskolába adta. Később Párizsban már világi iskolákba járt. Sokat olvasott, lelkesedett Baudelaire-ért, kezdetben szimbolistának vallotta magát és gimnazistaként már verseket írt. Baudelaire mellett Verlaine és Rimbaud volt példája és vállalt mestere. De a gimnáziumot elvégezve úgy fordított hátat minden iskolának, hogy nem is érettségizett. 21 éves volt (az iskolákat későn kezdte), meg kellett élnie. Egy-egy versét már elfogadták a folyóiratok, ebből azonban nem lehetett fenntartani az életet. Albérleti szobájából is fizetés nélkül szökött meg. Anyja ugyan, ha volt pénze, megosztotta fiával. Ha nem volt, olykor ő kért a fiától, hátha annak éppen van. Lakni azonban nem lakhatott anyjánál, mert aligha lehet olyan módos férfit találni, aki szereti, ha szeretőjének húsz év fölötti fia van. Tehát az egyik lapnál, ahol leközltek már versét, szívesen lett volna újságíró. De nem vehették fel, mert nem volt semmiféle papírja, amellyel igazolhatta volna, ki is ő. Azt azonban elfogadták, hogy „néger” legyen, vagyis igazi újságíró nevében írjon akár cikket, akár novellát. Általában jól is fizették ezeket, ámbar volt olyan kolléga, aki sohase fizette meg a neve alatt megjelent művet. Ez időben kezdett járni azokba a kávéházakba, amelyek fiatal költők, festők, muzsikusok kedvelt helyei voltak. Itt ismerte meg Picassót, a nála egy évvel fiatalabb spanyol festőt, aki haláláig az egyik legjobb barátja és művészeti vitákban harcostársa volt. A szürrealizmus kifejezés kettejüktől indult világhódító útra. (litera.hu)

Modigliani meghalt a Charité kórházban, de többen beérkeztek és/vagy öngyilkosok lettek

(Pascin: Hemingway)

Az amerikai - pontosabban az angol nyelvű észak-amerikai - irodalom fejlődése feltűnően egyenetlen. Költészete a XIX. század első felétől rohamosan egyre értékesebb és egyre hatásosabb. Már Edgar Poe, majd Walt Whitman költészete hamarosan világhatású lett. Az európai szimbolizmus Poe-t vallotta elődjének, az expresszionizmus Whitmant. Ugyanakkor a drámai irodalom és különösen a széppróza alaposan elmaradt. Jelentékeny amerikai drámaíró a XIX. században egyáltalán nem volt. Itt a stílust és a színvonalat a David Belasco-féle népszínmű jellegű és cowboydrámák jelezték. De a regény- és novellairodalomban is az európai igényeknek megfelelően csak a század legvégén feltűnő Jack London jelezte az irodalmi fejlődést. Mindezek után a XX. században, pontosabban az első világháború után indult és azonnal nagy lendületet vett a regény- és a novellairodalom. A gazdasági és ezzel a társadalmi előrehaladás megelőzte a szellemi fejlődést. A XX. század elejére az Egyesült Államok ipara és kereskedelmi lendülete elérte az európai színvonalat, az első világháború után pedig gyors ütemben meghaladta. Ennek folytán a könyvkiadás és könyvkereskedelem egyre több olvasnivalót igényelt mindenfajta színvonalon. A detektívregényekkel és a kalandregényekkel párhuzamosan egyre többen igényeltek színvonalasabb olvasnivalót. A korán meghalt Jack London-t egyre többen tekintették mesterüknek. Azok a prózaírók, akik hamarosan eljutottak az európai közönséghez is - Upton Sinclair, Theodor Dreiser -, maguk is úgy érezték és hirdették, hogy Londont folytatják. Ezek ugyan már a század első éveiben, az első világháború előtt indultak, de igazi tömegsikerük csak a háború után kezdődött el. Akkor azonban olvasottságuk már Európára és az egész világ olvasóközönségére kiterjedt.

Az első világháború után azonban az írók egy egész nemzedéke, főleg a háborúból hazatért, nagy tapasztalatú fiatalok szinte ontotta magából a jobbnál jobb regényírókat és novellistákat. A következő évtizedekben igen sok amerikai író vált hamar világhíressé. Tekintettel az

amerikai kiadók tömegtermelésére, a sikeres művek írói sok pénzt kereshettek. Így érthető, hogy az egyik legsikeresebb és talán a legnagyobb hatású novellista és regényíró, Ernest Hemingway nemcsak világutazó lehetett, nemcsak ingatlanokat birtokolhatott, de volt tengeri hajója is, és nemegyszer a saját pénzéből hadseregeket állított ki, hogy a szabadságküzdelmek segítségére siessen.

Hemingway sikerének egyik titka a szakadatlan kalandosság. Bámulatos lélektani szemléletességének és társadalomábrázolásának hitelessége mellett a legjellemzőbb rá az események izgalomban tartó fordulatossága. De az is tény, hogy élete semmivel sem kevésbé kalandos, mint írott történetei.

Egy igen nagy jövedelmű orvos fia volt. A divatos doktor sikeresen gyógyított, de ugyanolyan nevezetes lett azzal, hogy szenvedélyes vadász és szenvedélyes halász volt. Életveszélyes körülmények között nem kevésbé veszélyes nagy vadakat ejtett el. Máskor saját halászhajóján hol cápákat, hol meg éppen bálnákat kergetett. Fia ettől az apától örökölte a veszélyek kedvelését, a fegyverek biztonságos kezelését és a családban megszokott vadászó és halászó kedvet. Apja ugyan jobban örült volna, ha iskolákban szerez minél nagyobb műveltséget. Hajlama is volt a folytonos művelődésre. 17 éves korában azonban megunt minden iskolát. Megszökött hazulról, elment újságírónak. Otthon ugyan megharagudtak rá, de a költségeit mindig fedezték. Megbocsátani azonban csak akkor kezdték, amikor sokszor kitüntetett katonáskodás után egyszerre népszerű író lett. A háború végén már élete húszas éveinél tartott. Különös módon az ifjú években még verseket sem írt. Csak az első világháború után jelentek meg itt-ott költeményei. Ezek idővel korai novelláival együtt kötetben is napvilágot láttak, de prózai sikerei után többé nem írt verseket.

1926-ban, tehát 28 éves korában egy novelláskötetével hirtelen olyan sikere lett, hogy apja is újra magához ölelte, ő pedig soha többé nem kért pénzt hazulról. A könyv címe ez volt: „Férfiak nők nélkül”. A cselekmények nagyon különbözőek voltak, de valamennyiben a hajszolt és hajszoló szerelemvágyról volt szó. Ez egyébként írójukra is jellemző volt. Egész életében, viszonylag idős koráig szinte úgy hajszolta a nőket, mint vadászatkor a vadakat, halászatkor a halakat. Később, túl a negyvenedik életévén váltogatta a világhíres színésznőket. Amikor már idősebb korában megnősült, menyasszonyával közölte, hogy hűséget nem várhat. Ha ezt tudomásul veszi és elfogadja, akkor mehetnek az anyakönyvvezető elé. Talán érdekes, de közismert, hogy feleségével igen jó házasságban élt. Az asszony általában azt is tudta, hogy éppen akkor kivel kell osztoznia. Hanem a szeretők váltakoztak, de a feleség mindvégig mellette volt. Az asszony művelt, jó irodalmi érzékű élettárs volt. Az író halála után ő rendszerezte az életművet, gondozta a hátrahagyott műveket, vagyis a Hemingway-novellák rendszerezése neki köszönhető.

Már az első világháborúból mint sokszor kitüntetett, rendkívül vakmerő katona tért haza. Az újságoknál arra vállalkozott, hogy bárhová, ahol háború van, hajlandó elmenni haditudósítónak. Előbb Kínában járt, a nagy polgárháború idején, a köztársaságpártiak mellett ment csatáról csatára. Már ekkor kiderült, hogy ott lép a küzdők közé, ahol az igazságot sejtí. A szabadság katonája akart lenni. Ez nyilvánvalóvá vált a spanyol polgárháborúban. Oda nem küldték, önkéntesen ment magától. Idővel fegyverrel lépett a köztársaság harcosai közé. Első vonalban küzdött Francóék ellen. Innét küldött háborús riportjai még novellái előtt lettek igazán világhíresek.

Saját életének kalandjai adták legsikeresebb regényeinek témavilágát. Korai háborús kalandjaiból és tapasztalataiból építette fel első igazán világhíres regényét, a „Búcsú a fegyverektől”-t. Már ebből a terjedelmes műből és a gyors egymásutánban megjelenő novellákból kitűnt íróművészetének az a vonása, hogy rendkívül tömören ír. Azonnal híresek lettek rövid mondatai, a fölösleges szavak elkerülése, a cselekmény állandó fordulatossága. Ezek az apró

munkára valló tulajdonságok mindvégig jellemezték az elbeszélte cselekmények egységes-ségét, gömbölyűségét. Ez az oka annak, hogy regényeit az olvasó gyorsan olvassa, és egy hosszú cselekményt is majdnem novellának képzelhet el. Máskor egy néhány oldalas novella oly gazdag eseménysorozat, hogy utólag visszagondolva rá, csaknem regénynek hat.

Akiért a harang szól

Robert Jordan, amerikai spanyol nyelvtanár, önkéntes a köztársaságiak oldalán, parancsot kap, hogy robbantson fel egy hidat a fasiszta vonalak mögött. Jordan a hegyekben élő partizánok segítségét veszi igénybe. Három napig él köztük, készülődik a feladatra - s e három nap a regény, Hemingway-nek ha nem is a leghibátlanabb, de a legnagyobb szándékú és ívelésű regénye. E három nap alatt Jordan megtalálja élete nagy szerelmét Mariában, s halálát a híd felrobbantása után.

Jordan úgy látja, hogy a parancs, amit kapott, nem jó parancs. Nem jó a végrehajtójának, mert iszonyúan kockázatos, veszélyes és talán lényegében nem jó, mert az egész készülő támadás nem jó. De elkergeti magától a gondolatot, nem engedi elgyávítani magát saját ítéletétől, elgyengíteni a szerelemtől. „Nem lehet így gondolkodni, mondta magának... Sem te, sem az öregember nem számítok. Kötelességek eszközei vagytok. Vannak szükséges parancsok, amelyekben nem te vagy hibás, s itt van a híd, s ez a híd lehet az a pont, amelyen megfordulhat az emberi nem jövője. Mint ahogy bármin megfordulhat, ami ebben a háborúban történik.” A hemingway-i bátorság öncélú erkölcsi törvénye itt értelmet kap, s mindjárt a legnagyobbat: az emberiség ügyét. S ez a nemes bátorság nemcsak Jordant tölti el, hanem a mellékfigurák nagy részét is. Van köztük anarchista és vallásos ember, van, aki szeret ölni, van, aki szeretné elkerülni az ölest; mindegyik másképp képzei el a jövőt; Fernando például úgy, hogy a győzelem után mindenki „Don”, „úr” lesz; de egyik se tudja másképp elképzelni, csak a köztársaságiak győzelmével, s ezért egyszerűen, pátoz és gesztusok nélkül hajlandó odaadni az életet. Ők Hemingway legszebb, legegységibben ábrázolt mellékalakjai: a spanyol nép. El Sordo, a süket, öreg partizánvezér, aki halálának végső egyszerűségében és hősiességében fölébe emelkedik minden hemingway-i halálnak; Pilar, a bölcs, babonás, mindentudó hatalmas asszony, az író leggazdagabban ábrázolt alakjainak egyike, aki a lélek meglepetéseivel is szolgál; a kedves, megbízhatatlan és teljesen erkölcstelen Raffael; a mocskosszájú Augustino, aki éppoly tiszta ember, mint a meggyalázott Maria; a korlátoltan méltóságteljes Fernando: a gyávává silányodott, okos Pablo, aki végül mégis megembereli magát: egy nép szabadságharcának eleven emlékművei. Nem idealizáltak; ha Hemingway valamire nem hajlamos, hát az idealizálásra nem. Emberek, akik rettenetesen kegyetlenek tudnak lenni, de kegyetlenségük egy elemi, méltányos igazságérzet féktelensége. „Tudom, hogy mi is szörnyűséget csináltunk velük”, gondolja Jordan, miután Maria elmondja meggyaláztatása történetét. „De azért, mert tanulatlanok voltunk, s nem tudtuk, mi a helyes. Ők azonban eltökélten és tervszerűen csinálták. Ők, akik műveltségük utolsó virágai.” Csak ebben a világban lehet hiteles, sőt nagyjelentőségű Maria szép naivitása: „Szeretném méhemben hordani fiadat és lányodat. És hogyan lehetne jobbá tenni a világot, ha nincsenek gyermekeink, akik a fasiszták ellen harcolnak?” S Maria csak azért tudja otthagyni a lábatörött Jordant, mert úgy érzi, őt is viszi magával és magában. Robert Jordan pedig gyötrelmes kínok közepette megfordul, hogy ne kelljen magát agyonlőnie, hanem harcba öljék meg. Méltó halál az ügghöz s a Hemingway-hőshöz.

Az öreg halász és a tenger

Santiago, az öreg halász, aki nyolcvannégy napon át nem fogott semmit, a nyolcvanötödiken megakaszt egy óriási marlint. Három napig küszködik vele a tengeren, egyedül, öregén,

fáradtan, de az öregkor bölcs erőbeosztásával s az emberi nagyság makacsságával. A cápák azonban megfosztják zsákmányától, nem visz vissza mást a kikötőbe, csak a nagy hal szép, csupasz csontvázát. A balsors látszólag fölébe kerekedett az embernek. Mégis, amikor Santiago nagyon fáradtan elalszik, az ifjúkorában látott oroszlánok játszanak álmában a tengerparton. A boldog emlék és a megelégedettség álmát alussza, mert nem az eredmény a fontos, hanem a vállalkozás, és nem a siker igazolja az embert, hanem az a tudat, hogy mindent elkövetett, amit elkövethetett a ráért feladat teljesítéséért. Még akkor is a megelégedettség álmát alhatja, ha a buta turisták félreismerik a vállalkozás rom-tanúját, a csontvázat, mert ott van a gyerek, aki tőle tanult, s ezután vele fog ismét halászni, ott van a többi halász, s ott vannak az ifjúkor játszó oroszlánjai az álombéli parton. Santiago már nem azért öl, mert az öles öröme lázadás a halál ellen, hanem kötelességből, helyállásból, hivatásból, mert ez az a mű, melyet öregségére meg kell alkotnia; de testvére a hal éppúgy, mint a nap és a csillagok és az emberek. Santiagónak nem kell már lázadnia a halál ellen, mert nincs végzet, amely most kényszerítené meghalni. Vele talált helyet az ember a világban.

Számára minden téma volt, de nagyon egyenetlen tempóban dolgozott. Egy háború vállalásáért néha évekig sem írt szépirodalmat. Vadászkaland vagy halászkirándulás, olykor egy-egy szerelmes utazás úgy telt el, hogy egyetlen sort sem írt le. Máskor, ha benne tartott egy terjedelmes szövegben, elfeledkezett az evésről is, egymás utáni két éjszaka se feküdt le, hanem írt, folyton írt. Az ital azonban mindig mellette volt. Senki se látta nemhogy részegen, de enyhén mámorosnak sem. Mindig igen józanul tudott hozzászólni vitákhoz, vagy hosszasan kifejteni véleményét egy irodalmi vagy politikai kérdésről.

Életszemléletének alapja a tevékenység megbecsülése. Hirdette, hogy az eredménytelen munka többet ér a semmittevésnél. Ennek az erkölcsi értékelésnek legszebb példája terjedelmes elbeszélése: „Az öreg halász és a tenger”. Ember és természet egyszerre harcos és békés viszonya, a munka öröme és a beletörődés a kudarcba sajátos egységként jelenik meg ebben a műben. Az öreg halász nagy nehezen elejti a nagy halat, de amíg zsákmányával partot ér, a kis halak felfalják a zsákmányt. A halász egy óriási csontvázal érkezik. Az eredmény diadala és a csőd tudomásulvétele a világirodalom nagy művei közé sorolja ezt a történetet.

Hemingway mindig politikai életet él, mindig a szabadság oldalán áll, de soha semmiféle pártnak nem tagja. Véleményéért azonban mindig kész akár életét is feláldozni. Vagyont pedig gyakran áldozza.

1940 óta Kubában élt, s Fidel Castróék hatalomra kerülése után sem távozott onnan, sőt személyes jó viszonyt is ápolt a kubai forradalmár vezetővel. Otthonát sokan megcsodálták. Különböző gyűjtemények, vadásztrófeák díszítették. Egy külön szobában fegyvertára volt. Egyik kedvtelése volt a puskákat, pisztolyokat, szűrőfegyvereket tisztogatni. Ebben a szobában végezte életét. 63 éves volt. A körülményekről annyit tudunk, hogy orvosnál járt, ki-vizsgáltatta magát. Azután hazament, feleségének se mondott semmit a vizsgálat eredményéről. Bement a fegyvertárba és agyonlőtte magát.

Halála óta változatlan az értékelése. Észak-Amerikában is, Európában is. Az, hogy évszázadunk egyik legnagyobb regényírója, és talán ő a legnagyobb novellistája. (literatura.hu)

Párizs bal-partján nyüzsögtek a szeplős, szalmaszőke diáklányok.

A görög gitáros borozójában találkoztak a kivénült egzisztencialisták közt két illatos virággal, az egyik fekete volt, mint egy cherokee.

Hatzsebű ivott a pénzükre, ám a franciákra vadászó diáklányoknak flamandul mutatták be Hatzsebűt:

Six-Poches! A két kislány elérte a kívánt maligánfokot, irány Clement lakása, s ott az első kantárszakadás meg is történt.

Az író - Ferdinandy György - gyorsított, bajsztát megpödörve elfogadta Hatzsebű udvarlással is felérő hazugságát.

Igen, Ő Honoré Balzac, s autogrammot adott az indián lánynak. Ez a légyott is megesett.

Másnap Balzac szobra előtt egy közös fotót ígért az indián hercegnőnek az akkor még franciául publikáló, magyar Ulysses: Ferdinandy György.

Másnap az argentin lány Kodakkal várta az író a szobornál, ám a közös fotó elmaradt, az író kocsijának hiányzott a fele.

(Gershwin).

Gershwin, George: Egy amerikai Párizsban

1928 tavaszát Gershwin európai vakáción töltötte. Úgy tervezte, hogy ezt az utazást zenei tanulmányai elmélyítésére használja majd fel; ehelyett nagyszabású zenekari műben örökítette meg friss élményeit, benyomásait, mindazt a szenzációt, amit Párizs a külföldi számára jelent.

A művet 1928-ban, New Yorkban mutatta be Walter Damrosch, a New York-i Filharmonikusokkal.

A tavaszi napfényben indul el a darab hőse, hogy Párizssal ismerkedjék. A nagy forgalmú utcákon taxik kürtje lármázik, és az idegen tétován veszi szemügyre a látnivalókat. Nem veti meg az útjába kerülő szórakozóhelyeket és a szép leányokat sem. Bár honvágyat érez, a darab végén mégis mélabúsan búcsúzik a világvárostól.

Ez a program színes epizódokra és remekbe készült karaktermotívumokra nyújt a zeneszerzőnek sokrétű lehetőséget. A zenéhez 1951-ben filmet is írtak. (Forrás: Pándi Marianne hangversenykalauza)

A Montparnasse vette át a Montmartre-től a művészet sétatartóját, még a jazz-korszak előtt. A Montparnasse fénykorának viszont az amerikai világválság vetett véget, akik azelőtt gazdagon és dollár-dúsan tanyáztak ott, egyszerre otthagyták a negyedét.

Az egy főre eső hírességek számában a Quartier Latin vezet a világon.

Julianus Apostata római császár és Napóleon. Költők, mint Dante, Villon, Cyrano, La Fontaine, Hugo, Gautier, Musset, Mallarmé, Moréas. Hitvitázók, vallásbölcselek, tudósok: Abélard, Pascal, Erasmus, Loyola, Kálvin. Írók, mint Corneille, Molière, Sand, Zola, Balzac, Carco, Gide, Boileau. Rebellisek, mint D'Alambert, Diderot, Voltaire, Rousseau. Forradalmárok, mint Mirabeau, Robespierre, Saint-Just, Danton, Marat, Desmoulins. Itt tanult R. Rolland, Michelet, Joliot-Curie, Bergson, Pasteur, Giraudoux és Sartre. Festők: Greuze, David, Delacroix, Courbet, Cézanne. Zeneszerzők: Bizet, Massenet, Gounod, Poulenc. De rettenetesen tehetséges külföldiek, mint Hemingway, Leibniz, Chopin, Heine, Wilde. Az arabok még nem robbantgattak. Az El Dzszair (Algír arab neve) nevű kávéházban illatos menta teát szolgáltak fel, roppant buja és vonzó, de egyben pajzán is volt a hastánc, s ízletes volt a kuszusz nevű arab kása. És itt lakott József Attila is, a rue de Huchette-ben (Halászó macska utcája). De roppant tekintélyes volt a magyar felhozatal is: „Az egész bal part tele volt magyar írókkal, költőkkel, festőkkel, fényképészekkel, mérnökökkel, orvosokkal, sőt uram bocsá'! akadt egy-két szélhámos is, meg egy-két különc, a kölcsönkenyéren élő tarhásokról nem is beszélve.” (Bajomi Lázár Endre) Íróink valósággal imádták a Luxemburg-kert környékét. Szomory, Ady, Márai - mind itt laktak.

Radnóti Miklós pedig 1937-ben a Hotel de Flandres-ben lakott.

Párizsi báj, hogy hivatalosan a nyolcvan párizsi negyed közt egy sem viseli a Latin Negyed (Quartier Latin) elnevezést, hisz ez általában szellemi határokat jelöl.

Az első hun Párizsban

Szent Genovéa könyvtára 700 000 könyvet őriz, hatszázötven férőhelyű, előtte, az első párizsi nyomdász, Ulrich Gering szobra áll. Szent Genovéa körül legendák köde lebeg. Kislánykorában állítólag a Mont Valerienen birkát legeltetett, tizenöt éves korában árva lett, s a keresztanyjához került, aki a Mi Asszonyunk nevű székesegyház előtt lakott. 450-ben, amikor a hunok megindultak Gallia ellen, Genovéa buzgón imádkozott, hogy az Isten ostroma ne csapjon le Párizsra. Szigorú böjtöt tartott, csak hetente kétszer evett egy kis árpát meg lóbabot. Hétszázezer barbár kelt át a Rajnán, Attila seregeivel. Kölnben Szent Orsolya és a legendás tízezer szűz esett áldozatul. Elfoglalták Reims, Saint Quentin és Laon városát. Aetius római prefektus Hispániába szaladt segítségért. Lutetia utcáit ellepték a Keletről szökő menekültek, akik borzalmas dolgokat meséltek a hun hordákról. A párizsiak már menekülni akartak, amikor Genovéa megígérte, hogy megállítja Attilát. S csoda lőn. A hun vezér hordái délre fordultak és célba vették Orleans városát, de Saint Aniane püspök innen is elkergette őket (leköpött rájuk a bástyákról) és a hun had megszaladt. Aztán jött a catalanaumi vereség (451), ahol Aetius szövetséges seregei megfutamították a hunokat. Genovéa pedig segítette a kiehézt várost. Tizenegy uszályon hozatott elemózsiát, de egyetlen keresztvetéssel kimeríthetetlenül tette a hordókat és feltámasztotta a vízbe fúlt gyermekeket. 512. január 3-án, nyolcvan éves korában lehelte ki a lelkét. Klotild abban a vadonatúj bazilikában temettette el, amelynek alapjait férje, Klodvig király 507-ben rakatta le a Leucotios-hegy csúcsán. A szent ereklye körül a hegyen megtelepedtek a szerzetesek. Megalapították ezután a szerzetesek a Szent Genovéa-apátságot. Genovéa emlékét őrzi a place du Panthéonon, a gyönyörű kis Saint Étienne-du-Mont székesegyházban, egy sírkő is. Neki tulajdonítják azt is, hogy 1694-ben, amikor processzióra vitték az ereklyét, véget vetett a Párizst sújtó aszálynak.

*Nanterre, 422 körül. +Párizs, 502. január 3.

Genovéa szülei a Párizs melletti Nanterre-ben éltek, és még római őseikről nevezték magukat: apját Severusnak, anyját pedig Gerontiának hívták. 422-ben született gyermeküket frank néven nevezték el Genovéának.

Az 5. század eleje, amelyben a gyermek felnőtt, felkavart, megpróbáltatásoktól fenyegetett világ volt. Az utolsó északi római provincia határain átcsapdostak a népvándorlás hullámai. Az ókori nagyvárosokban leomlottak a paloták és fürdők, színházak és templomok. A városok falvakká zsugorodtak össze, s régi falaik és sáncaik már csak alig vették körül őket, olyanok voltak, mint valami túlságosan bővé vált köpeny. A pogányok között keresztények is éltek, nagy tekintélyű püspökök köré csoportosulva; régóta betelepült gall-római családok, amelyek büszkén vallották magukénak a háromszemélyű Isten igaz hitét, s elzárkóztak az ariánus eretnekség és a germán behatolók pogány szörnyűségei elől. A barbárok azonban csakhamar az igaz hitre tértek, s ez meghatározta jövőjüket. Amikor Genovéa fiatal volt, még Aëtius, a birodalom hadvezére kormányozott Észak-Galliában; amikor pedig meghalt Genovéa, a rómaiakat már elűzték a germánok, a Merovingok királya, Klodvig pedig hatalmas birodalomba kényszerítette a frankok sok háború és véres viszályok által megtépázott törzsét. Miután Szent Remigius (436 körül-533) reimsi püspök megkeresztelte, a Mons Lutetiuson, az apostolok által épített templomában sírhelyet állíttatott fel Párizs szentjének, Genovéának.

Szent Genovéa életrajza, amelyet ismeretlen kéz írt a 6. században, közli, hogy amikor Genovéa még csak hatéves kislány volt, szülei között állt a félhomályos templomtérben, és nézte a két vándorpüspököt, Szent Germanust (378 körül-450 körül) és Szent Lupust (383 körül-478), akik úton voltak Anglia felé, és Nanterre-ben akartak éjszakázni. A nép össze-

gyűlt, hogy meghallgassa prédikációjukat. Germanus csodálatos módon felismerte a gyermekben a jövőző szentet. Másnap reggeli elbúcsúzásuk alkalmával megáldotta, és egy bronzérmet ajándékozott neki, amelybe kereszt volt bevésve.

A következő évekből csak egy fontos eseményről tudósít életrajza. Egy napon anyja keményen megfegyelmezte a gyermeket, mert felingerelte - mint vélte - túlzott jámborsága. Gerontia ott helyben megvakult, és csak hosszú idő után látott ismét, amikor Genovéa, valami belső megvilágosodást követve, vizet merített egy közeli kútból, és megnedvesítette vele anyja szemeit. Ekkor vált először hatékonnyá az a csodás erő, amelyet Isten kölcsönzött Genovéa kezének, és amely később sok megszállottnak, betegnek és tévelygőnek gyógyítójává lett. Nanterre-ben még ma is tiszteletben tartják a gyógyító erejű vizet tartalmazó régi kutat.

Tizenöt éves korában tette le Genovéa Párizs püspökének kezébe a szüzességi fogadalmat és felvette a fátylat. Amint az ókeresztény időktől kezdve szokásos volt, családjában élte tovább az Istennek szenteltek csendes életét; először atya nanterrei házában, szülei halála után pedig keresztanyjánál, Párizsban. Kemény böjtökben törte meg testét; egy súlyos betegségben átélte a halál közelségét is. Felgyógyulása után elmondta, hogy egy angyal felvitte a magasba, Isten dicsőségébe. Elnyerte azt az adományt, hogy olvasni tudott az emberek szívében, akik vigasztalást és tanácsot keresve érkeztek hozzá.

Sok időt szentelt az elmélkedő imának, s hogy testén uralkodni tudjon, böjtölt és vezekelt. Környezete számára érthetetlen módon negyven éven át csak csütörtökön és vasárnap evett kevés kenyeret és főtt zöldségfélét, a többi napokon semmit. 55 évesen a püspök tanácsára vett magához néha tejet és halat. Emiatt sokan boszorkánynak tartották, de ő alázatosságával, tisztaságával és jótékonyágával megnyerte az embereket. Azt szokták mondani róla, hogy mindig tizenkettőmagával van, s a tizenkét erényt értették ezen, amely szüntelenül megmutatkozott tetteiben: a hitet, böjtölést, türelmet, nagylelkűséget, egyszerűséget, ártatlanságot, egyetértést, szeretetet, fegyelmezettséget, tisztaságot, igazságosságot és okosságot.

Rágalmak, gyanúsítgatások, ellenségeskedések megtapasztaltatták vele a kereszt keménységét. Genovéa szerény párizsi házából lassanként valami kis kolostorféle alakult ki. Fiatal lányok sereglettek köréje, hogy együtt imádkozzanak vele, és együtt szolgálják Krisztust testvéreikben. Genovéa számára azonban mindez csupán előkészület volt tulajdonképpeni feladatára. Nemsokára eljutott hozzá a második hívás is, amely isteni megbízatással küldte ki cellájából népe és évszázada nagy küzdelmeibe és döntéseibe.

451 tavaszán Attila lovas hadaival átkelt a Rajnán, a nagyhéten elfoglalta Metzét, és a Szajna völgyén át Nyugat felé nyomult előre. Az öldöklő és gyűjtogató hunok rémtetteiről szóló hírek hallatára Párizsban pánik tört ki: mindenki fejvesztetten menekült kifelé a városból. Genovéa szembeszegült a zűrzavarral: éjszakai imádságra gyűjtötte össze a nőket, erőteljes prédikációt tartott a férfiaknak, és Istenbe vetett bizalmat kívánt tőlük. Ekkor az egész nép ellene fordult, levonszolták a Szajna partjára, hogy megkövezzék és a folyóba vessék. A forrongó tömeg azonban szétrebbent, amikor egy csapat klerikus tört utat magának. A haldokló Germanus püspök földiakonusa kereste Genovéát, hogy átadja neki a püspök utolsó miséjéből való szentelt kenyeret. Germanus mély tiszteletének e jele a szent nő iránt nem maradt hatás nélkül a népre. A haldokló láthatatlan jelenléte megmentette Genovéát és általa Párizst is.

A város védelmét lázas sietséggel megerősítették. Attila pedig elhagyta a Szajna völgyét, és Orléans ellen sietett, ám saját romlására. Ott ugyanis már várta Aätius a germánok és a gall-rómaiak egyesített seregével, és megsemmisítő csapást mért rá. Aätius halála (454) után a frankok pogány vezére, a Merovingok nemzetségéből való Kilderik meghódította Közép-Galliát, és székhelyét Párizsba tette. Erőszakos és veszedelmes férfi volt Klodvig apja.

Számára Genovét bizonyára titokzatos félhomály övezte; úgy tekinthetett rá, ahogy a germánok néztek bölcs nőikre. Genová mindenesetre félelem nélkül és sikeresen tárgyalt vele, kegyetlen kezéből kiragadta a hadifoglyokat, vagy legalább megkönnyítette sorsukat.

Még egyszer megmentette a várost, amikor a Kilderik és Syagrius (a római hatalom utolsó galliai védelmezője) közti háborúskodás során bekerítették Párizst, és minden utat elzártak az élelmiszerszállítás elől. Genová néhány hajónyi legénységet toborzott össze, és felhajózott velük Champagne-ba. Itt kenyérgabonát vásárolt, és vízi úton szerencsésen levitte az ostromlott városba. Régi életrajzai nem mulasztják el e vállalkozás rendkívüli veszélyeinek részletes leírását, is hangsúlyozzák, hogy a dolgok természetes rendje szerint el kellett volna veszniük.

Genová ekkor már nagy csodatevőnek számított. Mindenütt, ahol feltűnt: Laonban vagy Tours-ban, Arcis-ban, Troyes-ban vagy Orléans-ban betegeket és szerencsétleneket vittek hozzá. Uralkodott a démonokon, akik országában és évszázadában nyilván sokakat hatalmukban tartottak. Amikor Genová egy zarándokútján a tours-i Szent Márton bazilikához közeledett, a bejáratnál egy egész sereg megszállott rohant rá hangos kiáltozással. Kezének érintésével gyógyította meg a szenvedőket. Laonban visszaadta egy már kilenc év óta béna, fiatal lány egészségét. Hosszasan imádkozott, majd kezével megmelengette a merev tagokat, mire a béna felkelt és járt.

Legrégibb életrajza megörökít egy jelenetet, amely egy képben sűríti szentségének kisugárzó erejét. Egy viharos éjszakán Genová néhány társnőjével együtt Szent Dénes (lásd: A szentek élete, 580. o.) sírtemplomához zarándokolt. A szél eloltotta a többi nő fáklyáit és gyertyáit, Genová gyertyája viszont zavartalanul világított a sötétben. A művészek is fénnel a kezében ábrázolják, egyik oldalán egy ördöggel, aki a lángra tör, másik oldalán pedig egy angyalal, aki megóvjá azt.

Genová nyolcvanéves korában, 502-ben halt meg a hagyomány szerint január 3-án. Az apostoloknak abban a pompás templomában temették el, amelyet Klodvig és Klotild építtetett a Mons Lutetiuson. A későbbi századok folyamán a templomot többször átépítették, Genová sírja állandó zarándokhely maradt mindaddig, míg a forradalmárok fel nem dúlták. A templomból panteont alakítottak a francia nemzet nagyjainak.

Genová ereklyéit a közeli Saint-Étienne-du-Mont templomban őrzik. Mindmáig Párizs védőszentje. (katolikus.hu)

Párizsi alkoholrendelet

Kávéházi asztalnál ülni avval a tudattal jár, hogy olyan talajon ül az ember, amelynek négyzetméterét évi négyezer frankért bérlik a törvényhatóságtól. Irwin Shaw írta, hogy eszébe jutott párizsi ottléte alatt a kósza hír, miszerint a francia hatóság az alkoholizmus korlátozását célzó, jellegzetesen közvetett és tapintatos módon fel fogja emelni a járdabért, hogy a közönség kevesebbet igyon, vagy legalábbis drágábban. Közben a női zenekarok már hangolnak a délutáni keringőműsorukra, s a nagy, sivár kávéházakban elárúsító lányok táncolnak boltos segédekkel banditákat és apacsokat ábrázoló festmények alatt. Ezernyien állnak fegyelmezett sorban a porte Saint Cloud-nál, hogy megnézhessenek egy kerékpárversenyt, és a hét végére mindenki Deauville-be tart. A kávéházak falán ott függ a nyilvános helyen történő részegeskedést sújtó rendelet. Még az első világháború alatt szavazták meg, de mai is érvényben van. Csodálattal kell adózni a férfiaknak, akiknek ez volt a legfőbb gondjuk, amikor a németek alig néhány mérföldnyire álltak Párizstól, és húszpercenként röptettek a városra egy lövedéket a Kövér Bertának nevezett messzehordó ágyúval, amely a nyolcvankét mérföldnyire levő Saint Gobain-i erdőtől irányult Párizsra. A rendelet szerint, akit első ízben érnek ittasságon utcán, országúton, kávéházban, zenés mulatóban, vagy egyéb nyilvános helyen, egytől öt frankig terjedő pénzbírsággal sújtható. Ha azonban kétszer kapnak valakit ittasságon, a rendelet sokkalta súlyosabb következményeket helyez kilátásba: a vétkes két évre elveszíti szavazati jogát, nem szolgálhat esküdti minőségben kormányhivatalnál, nem viselhet fegyvert, valamint megfosztják apai jogainak gyakorlásától ivadékai felett. Így aztán jöhet a harmadik abszint.

Párizsi bohémvilág

A frank király hajviseletét utánzó Marcel Proust a minap száz frankot kért este a Ritz portásától, majd kedvesen hozzátette: „Tartsa meg, magának kértem...”

Montaigne mindig rúzsos ajka alatt vártak. A Dupont-Latin kávéház mögött a kis kertben, a nagy gondolkodó szobrát a diákok mindennap kifestették. A Bourbon-palotától jöttek gyalog, a Szajnával párhuzamosan kanyaró Szent Domonkos utcából, ahol Mazarin és Richelieu rokonai laktak, majd két évig az a Lucien Bonaparte, aki valóban írt két regényt. Útba esett a Szent Klotild bazilika, ahol Césár Franck hallgatta Liszt Ferencet, a rue du Sommerard sarki vendéglőbe tartottak, ami a boulevard Saint Germain és a rue des Écoles közt húzódik, a rue Bellechasse után haladtak el a Szép Vadászat utca 27/b előtt, ahol Alphonse Daudet utolsó éveit töltötte. Gyertyaszentelő napja volt, az Írországból érkező George Moore-t várták, aki még nem döntötte el, hogy festő lesz-e, vagy író? Mestere volt annak, hogy kell csukott szemmel, anélkül, hogy a kezét felemelné a papírról, egy vonallal malacot rajzolni. Jó jelnek tartották. A galagonyabokrok közt megbúvó fogatok közül béreltek egyet, cylinderjeiket térdükre fektetve vágni kezdték. Chavenal túl volt már néhány önműködő csendéleten, ám igazából az átlátszó kép megteremtésén dolgozott. A pénzre fájt a foguk. Hétfőre virradóan (hétfőn a Louvre szünnapot tartott) a Gioconda eltűnt a falról, csak a keretet és az üveget hagyták a lépcsőházban. Még az Amerikába induló hajókat is átkutatták, 50 000 frank jutalmat ajánlottak fel arra az esetre, ha valaki „alvajárva, spiritizmussal vagy egyéb okkult módon sikeresen felfedi a tolvaj kilétét”. Majd később - egy házkutatás után - Apollinaire-t vádolják a Mona Lisa ellopásával, holott az igazi tolvaj a titkára volt, ám őt később soha nem találják meg. A művészet a mindennapjaikban gyökerezett, tisztelték, de bíztak abban a tanácsban, amit Ingres adott Degas-nak: „Csak húzzon vonalakat és vonalakat, természet után vagy emlékezetből és jó művész lesz magából.” Bibesco román herceg (őt nevezte Proust a legértelmesebb franciának) igazolta hétfőre az alibijét. Gaguin plakátragasztásból élt, napi öt frank volt a keresete, ezzel szemben Marcel Proust, ha 300 frank borraivalót adott, szégyenkezett. George Moore, aki néhány évet távol volt Párizstól, egy Seurat képet szeretne volna megnézni, a vászonnól azt hallotta, hogy csupa kék és fő attrakciója egy méteres farkú majom. Ebben az évben Lautrec Gin Coctail címmel rajzot közölt - a Courier Français-ról van szó - mely az 1809-ben feltűnt coctail két válfajának: stone fence és sherry cobbler - képi ábrázolása. Moore egy Boulanger audenciáról jött. A hadügyminiszter rendkívül népszerű volt, igazi republikánus tábornoknak tartották és ha a mulatókban felhangzott neve, állva tapsolták meg, s még egy dalban is megörökítették a nevét, a Vissza a parádéről c. műről van szó, de a pletyka túlzás, hogy ő írta volna a Szomorú vasárnap-ot. Ez azonban tévedés volt. Esteledett, egy estélyre voltak hivatalosak, ám mindenki el akarta mesélni George számára a nehéz éveket, melyeken Párizs keresztülment. Antoine, aki a Hachette-féle könyvkereskedésben dolgozott, átmutatott az utcán egy férfira, aki mankókkal közlekedett: Az ott Haan! Meyer de Haanról volt szó, aki holland volt, a Cafe Volpini-ben látta meg először Gaguin műveit, volt pénze és több mint fél éven át ő fizette a festő költségeit. Télen, amikor Gaguin egy elhagyatott helyen dolgozott, megszólította egy járőrszolgálatot teljesítő csendőr: akkoriban úgy tudták, hogy Boulanger tábornok Jersey szigetén tartózkodik, féltek, hogy államcsínyt követ el, és óvintézkedéseket tettek, hogy partra ne szálljon. A csendőr elkezdte vallatni a festőt, és annyira felidegesítette, hogy az kifakadt. - „Azt hiszi, hogy én vagyok Boulanger tábornok?” - Ennél valószínűtlenebb dolgok is megtörténtek már - felelte a csendőr. - Van róla személyleírása? - kérdezte Gaguin. „Személyleírás? - mondta a csendőr. - Fűtülök rá. Világos, hogy maga kötözködik. Le van tartóztatva. Kövessen.” Gaguin tehát bement a csendőrrel a quimperléi csendőrségre, ahol közölték vele, hogy mivel nem ő Boulanger

tábornok, nem volt joga magát tábornoknak kiadni és kötelessége teljesítése közben sértegetni a csendőrt. Mikor Gaguin tiltakozni próbált: De én nem adtam ki magam tábornoknak - ezt a választ kapta: - Nyilvánvaló volt, hogy tábornoknak adta ki magát, ha csendőr össze-tévesztette Boulanger tábornokkal. - Végül is megúsza a dolgot dorgálással, de eltartott egy ideig, amíg szabadon engedték. Moore a kávéházak miatt járt Párizsba, amikre még Ruskin hívta fel a figyelmet, Angliában ugyanis nem voltak hasonló helyek. Chavenal kalauzolta. Párizs alighogy túljutott a Világkiállításon, elszenvedte a magát Lautréamont grófnak nevező Isadore Ducasse hátborzongató lidércnyomását, a Maldoror énekeit, majd ugyanez a kiadó Zolától rendelt meg egy realista regényciklust. Zola évi egy könyvet vállalt 500 frank előleg ellenében. És összeomlóban volt a császári rendszer, Chavenal állítása szerint Duret és Zola leplezetlenül republikánus hangnemben írnak, Rochefort híres vezércikkét így kezdte: „Franciaországnak a Császári Almanach szerint harminchat millió honpolgára van, nem számítva az elégedetlenség okait.”. A császár regénnyel akart válaszolni, aztán inkább hatvan-négy újságot betiltott. Az államhatalom és a művészet viszonya kiéleződött. Alfred Jarry, miután az éjszakát a Les Halles környékén töltötte, a korahajnali órákban lakására tartott festőbarátaival és modelljével. Átkeltek a Ponts de Arts-on, Jarry meglátott egy embert, aki fel-alá sétált a rakparton; megkérdezte tőle, hogy mit csinál. - Vámos vagyok - felelte a meg-kérdezett - a munkámat végzem. Jarry merően ránézett, majd így szólt: - Külsején látom, hogy művésznek született. A művészi zseni gyakran látható az arcon. Meggyőződésem, hogy kár vámosként elfecsérelnie idejét. Képeket kellene festenie, ahogy a barátom is fest, akit itt lát modelljével. Rossueau tiltakozott, de Jarry felállította a festőállványt, míg a modell kibújt ruhájából. - Fesse le Évát a földi Paradicsomban! - parancsolta Jarry. Jarry meggyőzte a Vámost, s a vásznon egy fára emlékeztető alakzat mellett megjelent valami, ami egy nőre hasonlított. A különös csoport magára vonta egy körútját végző rendőr figyelmét. Vámost nem lehetett realizmussal vádolni, így a bíróság ügyét szemérem elleni vétségként tárgyalta. A bíró figyelmeztetéssel zárta le az ügyet, Vámos pedig megígérte a bírónak, hogy újévi ajándék gyanánt megfesti a bíró nejének arcképét. Párizs nehéz évei: Verlaine-t letartóztatják, mert egy kávéházban, illetve a Cafe de Madrid teraszán, azt kiáltja: Éljen a köztársaság! Rimbaud is letartóztatásba került, mert noteszében a rendőrség érthetetlen fragmentumokat talált, amelyet a rendőrség sifírozott üzenetnek vélt.

Ekkor történt, hogy a miniszterelnök, Gambetta léggömbön a német támadás ellen Tours-ba menekült, élelmiszerhiány lépett fel, a hentesek macskát és kutyát árultak. Victor Hugo feljegyzí naplójában: „Ma patkányt ettem.” Nem voltak konflisok, mert a lovakat is megették. A Kommün alatt Verlaine azt mondta Goncourt-nak, hogy elutasított egy javaslatot, mely a Notre Dame felgyújtását szorgalmazta. Ám, ez valószínűleg tréfa volt. Izgalomban nem volt hiány, öszre tervezték a royalista államcsínyt, várták Chambord gróf októberi visszatérését Fröhsdorfból. Az összeesküvés azonban meghíúsult, mert a gróf nem volt hajlandó a nemzetiszínű lobogót használni a francia királyok régi fehér zászlaja helyett. A német katonák 1873-ra elhagyták Franciaországot.

Chavenal és Grevy (redingot és fehér inggallér!) egy fiákeren elindultak az estélyre. Amikor Laure Hayman megtudta, hogy Paul Bourget róla mintázta meg a Gladys Harvey hősnőjét, Laura virágmintákkal szőtt alsószoeknyája selymébe kötetett egy példányt és Chavenalnak ajándékozta. Ezt szánták George Moore-nak. Cilinderjeiket kilógatták a Bindertől bérelt landauerből, ami lassan hajtott Madame Arman de Caillavethez, Anatole France múzsájához.

Grevy szobrász volt, elkészítette Vercingetorix gall hadvezér szobrát, amelyről kiderült, hogy nem más, mint az egyik megmerevedett... cimborá. A Sacre Coeur bazilikában gyónta meg.

Chavenal - háború tartamára jelentkezett külföldi - katonakönyvében a Hongrie szót az istápolyi beutaló helyére írták és menetlevélként a kolera szerepel a legfontosabb hadicikkely helyén.

Degas, kinek tájképei szintén műteremben készültek, várta őket az estélyen. Madame Caillavet estélye tulajdonképpen Zolának szólt. A Patkányfogó színpadi változata ugyanis 300 előadást ért meg, ennek tiszteletére rendeztek díszvacsorát. A két fiatalember meg is érkezett.

Alighogy körülnéztek a teremben, megpillantották George Moore-t. Különös alak volt. Feléjük tartott. Manet Abszintívójának öltözve jelent meg, mint egy részeg hajó, mely teljesen felborult, ugyanis két láb látszott ki belőle, mely fölfelé fűzős cipőben folytatódott.

Felhasznált irodalom:

Hannach Rothschild: Pannonica
Helikon Kiadó, 2014
Budapest

Henry Gidel: Coco Chanel,
Európa Kiadó, 2009
Budapest

Franciaország
Panemex Kft. Budapest, 2014

Gertrude Stein: Alice B. Toklas önéletrajza
Gondolat Kiadó, 1974, Budapest

Irwin Shaw- Ronald Searle
Párizs! Párizs!
Gondolat Kiadó
Világjárók sorozat
Budapest, 1961

Lindner László: Szép Párizs!
Táncsics Könyvkiadó,
Budapest, 1961

Bajomi Lázár Endre: A Montparnasse
Budapest, Corvina Kiadó, 1969

Bajomi Lázár Endre: A Quartier Latin
Budapest, Corvina Kiadó, 1971

Jean Paul Crespelle: A Montparnasse
Gondolat Kiadó, Budapest, 1988

Bajomi Lázár Endre: A Montmartre
Budapest, Corvina Kiadó, 1967

Rejtő Jenő: Megyek Párizsba, ahol még egyszer sem haldokoltam
Szukits Kiadó Szeged, 1997